

(Ministru kabineta
2009.gada 18.februāra
rīkojums Nr. 121)

KONCEPCIJA
"Mediācijas ieviešana civiltiesisku strīdu risināšanā"
(informatīvā daļa)

Saturs

Ievads	3
1. Problēmas formulējums un detalizēts izklāsts	6
1.1. Esošās situācijas apraksts	6
1.2. Problēmas izklāsts	16
1.3. Citu valstu pieredze	19
2. Ar problēmas risinājumu saistītie tiesību akti un politikas plānošanas dokumenti.....	28
3. Prognoze par sekām, ja netiks risināta attiecīgā problēma.....	29
4. Piedāvāto risinājumu varianti	30
4.1. Mediācijas modeļu pakāpeniska ieviešana	30
4.2. Mediācijas modeļu vienlaicīga ieviešana	47

IEVADS

Koncepcijas „Mediācijas ieviešana civiltiesisku strīdu risināšanā” (turpmāk – koncepcija) mērķis ir izstrādāt priekšlikumus mediācijas kā **patstāvīga** civiltiesisku strīdu risināšanas veida attīstībai Latvijā, **civilprocesuālās tiesvedības un mediācijas sasaistes** (mijiedarbības) nodrošināšanai, piedāvājot tīrās mediācijas modeļa un ar tiesu saistīto mediācijas modeļu ieviešanas risinājumus un norādot uz to sekmīgas īstenošanas priekšnosacījumiem.

Koncepcijas izstrādes pamats ir Valdības rīcības plāna (atbalstīts Ministru kabineta 2008. gada 19. februāra sēdē, protokola Nr. 11 4. paragrāfs) 1.6. punktā minētais pasākums iesniegt Ministru kabinetā koncepciju par mediācijas ieviešanu Latvijā, lai nostiprinātu iespēju personām izvēlēties tiesai alternatīvas strīdu izšķiršanas veidu. Tāpat arī koncepcija izstrādāta atbilstoši Tieslietu ministrijas darbības stratēģijā 2007. – 2009. gadam (apstiprināta ar Ministru kabineta 2006. gada 3. novembra rīkojumu Nr. 860 „Par Tieslietu ministrijas darbības stratēģiju 2007.– 2009. gadam” (prot. Nr. 56 53. §)), aktualizētā Tieslietu ministrijas darbības stratēģijā 2007. – 2009. gadam apstiprināta ar Ministru kabineta 2007. gada 7. novembra rīkojumu Nr. 696 „Par Tieslietu ministrijas darbības stratēģiju 2007. – 2009. gadam” (prot. Nr. 62 29. §)) tiesu sistēmas politikas jomā izvirzītajam uzdevumam attīstīt alternatīvo strīdu izšķiršanas veidus, atzīstot, ka alternatīvo strīdu izšķiršanas veidi šobrīd atzīstami par nepilnīgiem un pilnībā neapmierina sabiedrības vajadzības.

Tāpat arī koncepcijas izstrādes nepieciešamība izriet no Eiropas Parlamenta un Padomes 2008. gada 21. maija direktīvas 2008/52/EK par konkrētiem mediācijas aspektiem **civillietās un komercietās**¹ (turpmāk – direktīva). Atbilstoši minētās direktīvas 12. panta pirmajai daļai Latvijai vēlākais līdz 2011. gada 21. maijam jāveic nepieciešamie pasākumi direktīvas ieviešanai.

Koncepciju izstrādājusi darba grupa, kas izveidota ar tieslietu ministra 2007. gada 29. janvāra rīkojumu Nr. 1-1/32 „Par darba grupas izveidi koncepcijas projekta „Mediācijas ieviešana Latvijā”” izstrādei. Darba grupas sastāvā ietilpst pārstāvji no Bērnu un ģimenes lietu ministrijas, Tieslietu ministrijas, Patentu valdes, Valsts probācijas dienesta un Rīgas bāriņtiesas. Koncepcijas izstrādes gaitā iesaistīti arī nevalstiskā sektora (koncepcijas 1.1.5 apakšpunkts) pārstāvji.

Alternatīva domstarpību risināšana (turpmāk – ADR) ietver dažādus procesus un metodes, piemēram, sarunas², šķīrējtiesu³, agrīnu, neitrālu vērtējumu, eksperta slēdzieni, taču vērojama tendence, ka mediācija (*mediation*) līdzās samierināšanai (*conciliation*)⁴ kļūst par vienu no plašāk izmantotajiem ADR procesiem Eiropā.

¹ Publicēta: Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2008. gada 24. maijs, L136/3

² Sarunu vadīšana ir process, kurā strīda puses runā viena ar otru par iespējamiem risinājumiem. Katra puse aizstāv savu viedokli un katru pusi var pārstāvēt zvērināts advokāts vai cits padomdevējs. Puses apmainās ar piedāvājumiem un prasībām, argumentē un turpina diskusiju līdz tiek sasniegts risinājums vai tiek paziņots par strupceļu. (http://www.mediacija.lv/ADR/?Medi%E2cija_un_ADR:Termini)

³ Šķīrējtiesas procedūrā trešajai personai ir lēmēja pilnvaras, tās atšķiras no tiesas procesa, taču strukturālā ziņā komunikācija ir pielīdzināma saziņai tiesas procesa laikā. (Trossens A. (*Trossen A.*) *Mediācijas ieviešana Latvijā. Ziņojums par iespējām un riskiem, Latvijā ieviešot mediāciju kā alternatīvas strīdu risināšanas sastāvdaļu, raugoties no finansiālā, praktiskā un ilgtspējas viedokļa.* 2007, npublicēts, 29. lpp.)

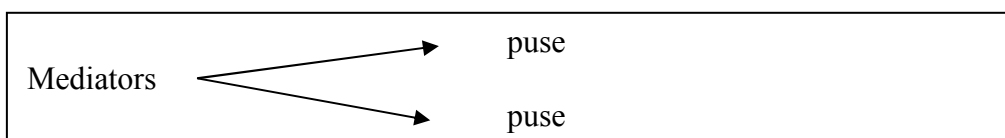
⁴ Samierināšanas procedūrā trešajai personai nav lēmēja pilnvaru. Trešā persona tiek uztverta kā samierinātājs, jo katra puse vēlas panākt, lai otra puse tiktu pārliecināta par pirmās puses nostājas pareizību. Samierinātājs var saturiski ietekmēt pārrunu norisi, pastiprināt argumentus, mierināt un dot ieteikumus. Komunikācijas mērķis ir pārliecināt samierinātāju būt savā pusē un būt vienisprātis ar puses vērtējumu. (Trossens A. (*Trossen A.*) *Mediācijas ieviešana Latvijā. Ziņojums par iespējām un riskiem, Latvijā ieviešot mediāciju kā alternatīvas strīdu risināšanas sastāvdaļu, raugoties no finansiālā, praktiskā un ilgtspējas viedokļa.* 2007, npublicēts, 30. lpp.) Līdzīgu skaidrojumu sniegusi arī CEDR, kas ir viena no nozīmīgākajām organizācijām, kas sniedz mediācijas pakalpojumus, Lielbritānijā, proti, norādot, ka samierināšana uzskatāma par procesu, kurā trešā neitrālā persona relatīvi aktīvi piedalās, nosakot izlīguma panākšanas termiņus vai sniedzot viedokli par attiecīgā strīda būtību. Vienlaikus CEDR gan norādījis, ka nav

Koncepcijas ietvaros lietotā mediācijas termina satura interpretācija atbilst direktīvas 3. panta a) punktā ietvertajam skaidrojumam, ka **mediācija**⁵ ir strukturēts process, neatkarīgi no tā, kā tas būtu nosaukts vai minēts, kurā divas puses vai vairāki strīdā iesaistītie paši brīvprātīgi cenšas vienoties par izlīgumu ar mediatora palīdzību.⁶ Papildus minētajam direktīva noteic, ka mediācijas procesu var sākt strīdā iesaistītās puses vai arī to var ieteikt vai noteikt tiesa, vai arī tas ir paredzēts dalībvalsts tiesību aktos. Savukārt direktīvas 3. panta b) punkts noteic, ka par mediatoru uzskatāma jebkura trešā persona, kura ir lūgta efektīvi, objektīvi un kompetenti veikt mediāciju, neatkarīgi no tās nosaukuma vai profesijas attiecīgajā dalībvalstī un veida, kā šī trešā persona ir norīkota vai lūgta veikt mediāciju.

Savukārt mediācijas **ieviešanas process** uzskatāms par pabeigtu tad, kad mediācija kļuvusi par integrālu domstarpību risināšanas sistēmas sastāvdaļu.⁷

Koncepcijas ietvaros analizēti šādi mediācijas modeļi:

1. **Tīrā mediācija** (*pure mediation*): veic mediators ārpus tiesas procesa.

2. **Tiesas atvasinātā mediācija** (*court – annexed mediation*): veic mediators pēc pusēm saistoša vai nesaistoša tiesas ierosinājuma. Tiesvedība uz mediācijas procesa laiku tiek apturēta.

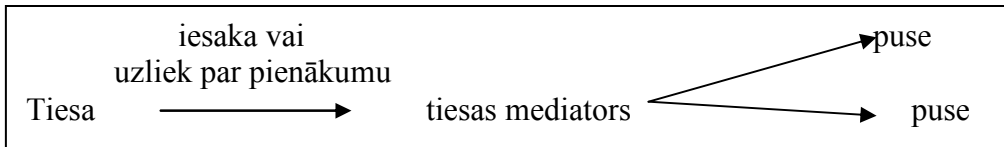
vienprātības par to, kurā no procesiem, samierināšanā vai mediācijā, trešā persona piedalās aktīvāk, taču mediācija arvien vairāk tiek atzīta par vispārējo terminu trešās personas dalībai strīdu risināšanas veicināšanā. (http://www.cedr.com/about_us/library/glossary.php)

⁵ Izvērtējot vairākus priekšlikumus (piemēram, *vidošana – vidotājs – vidojamie – vidot;* *starpniecība – starpnieks – starpniekojamie – veikt starpniecību*) koncepcijā lietoti šādi termini: *mediācija* (kā process), *mediators* (kā darbības subjekts), *mediējamie* (kā iesaistītās puses) un *mediēt* (kā darbības vārds). Šāda terminoloģija lietota arī direktīvas tulkojumā latviešu valodā.

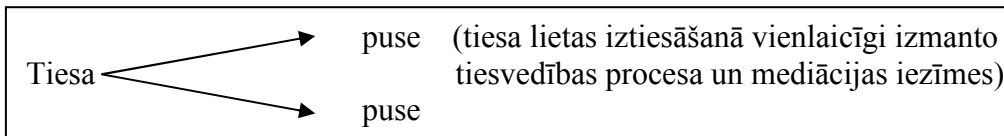
⁶ CEDR sniedzis detalizētāku skaidrojumu, norādot, ka mediācija atzīstama par fleksiblu un konfidenciālu procesu, kura ietvaros neitrālā persona (mediators) aktīvi palīdz pusēm panākt izlīgumu, papildus uzsverot, ka mediācijas procesa ietvaros pusēm ir maksimāla kontrole lēmumu pieņemšanā un strīda risinājuma nosacījumu noteikšanā. (http://www.cedr.com/about_us/library/glossary.php) No minētā skaidrojuma tāpat izriet, ka neitrālās personas (mediatora) uzdevums ir, izmantojot dažādas metodes un profesionālās prasmes, palīdzēt pusēm sasniegt brīvprātīgu un savstarpēji pieņemamu strīda risinājumu.

⁷ Trossens A. (*Trossen A.*) *Mediācijas ieviešana Latvijā. Ziņojums par iespējām un riskiem, Latvijā ieviešot mediāciju kā alternatīvas strīdu risināšanas sastāvdaļu, raugoties no finansiālā, praktiskā un ilgtspējas viedokļa.* 2007, npublicēts, 11. lpp.

3. **Tiesas mediācija** (*court – internal mediation*): tiesas procesa ietvaros veic tiesas mediators (tiesnesis, tiesas darbinieks vai cits subjekts). Ja mediāciju veic tiesnesis, tam jābūt tiesnesim, kurš neskata attiecīgo lietu pēc būtības.

4. **Integrētā mediācija** (*integrated mediation*): tiesa tiesvedības procesā mēģina rast iespēju pušu sadarbībai, izmantojot un savstarpēji kombinējot tiesvedības procesa un mediācijas procesa iezīmes.

1. PROBLĒMAS FORMULĒJUMS UN DETALIZĒTS IZKLĀSTS

1.1. ESOŠĀS SITUĀCIJAS APRAKSTS

1.1.1. Normatīvais regulējums

Pašlaik vairākos normatīvajos aktos ietverta norāde uz ADR vai arī uz tādu tiesisko regulējumu, kura ietvaros iespējama mediācijas kā ADR veida izmantošana, savukārt, ja strīds tiek risināts civilprocesuālā kārtībā tiesā, likumdevējs ir vērsis uzmanību uz nepieciešamību veicināt pušu samierināšanu un izlīguma panākšanu.

Norādes uz ADR vai uz tādu tiesisko regulējumu, kura ietvaros iespējama mediācijas kā ADR veida izmantošana, ietvertas šādos normatīvajos aktos:

- **Autopārvadājumu likums**

Autopārvadājumu likuma 44. panta pirmā daļa imperatīvi noteic, ka *pirms prasības celšanas pret pārvadātāju* sakarā ar pārvadājuma līguma pārkāpšanu *nosūtītājam (saņēmējam, pasažierim) jāpiesaka pretenzija* par kravas pārvadājumiem, kā arī par pasažieru un bagāžas pārvadāšanu. Šādas pretenzijas un atbildes uz to sniegšanas mērķis ir domstarpību atrisināšana, pusēm savstarpēji vienojoties.

Minētā likuma 46. panta pirmā daļa paskaidrojoši norāda, ka nosūtītāji, saņēmēji un pasažieri var celt prasību tiesā pret pārvadātāju tikai tad, ja pārvadātājs pilnīgi vai daļēji atsakās atzīt pretenzijas vai arī ja no pārvadātāja nav saņemta atbilde Autopārvadājumu likuma noteiktajā termiņā.

- **Autortiesību likums**

Autortiesību likuma 10.¹ nodaļa paredz *vidutāja procesa* uzsākšanas iespēju. Minētā normatīvā akta 67.¹ pants noteic, ka gadījumā, ja raidorganizācijas nevar savstarpēji vienoties par retranslēšanu, kā arī šā likuma 18. panta piektajā daļā noteiktajos gadījumos (proti, ja darba izmantotājs un autors nevar panākt vienošanos par 18. panta ceturtajā daļā noteikto⁸) jebkura puse var vērsties pie vidutāja. Pieteikumi par vidutāja procesa uzsākšanu adresējami Kultūras ministrijai un otrai pusei.

Autortiesību likuma 67.² pants savukārt noteic vidutāja izraudzīšanās procesu, proti, puses var vienoties par vidutāja kandidatūru vai par kārtību, kādā vidutājs tiek uzaicināts vai iecelts. Ja puses nevar vienoties par vidutāja kandidatūru vai kārtību, kādā vidutājs tiek uzaicināts, vidutāju var iecelt kultūras ministrs, pamatojoties uz pušu rakstveida lūgumu. Tāpat arī minētā tiesību norma noteic, ka vidutājs izraugāms tā, lai viņa neatkarība un neitralitāte neradītu pamatotas šaubas.

Papildus minētais normatīvais akts nosaka vidutāja procesa norisi, proti, atbilstoši Autortiesību likuma 67.³ pantam, ja kāda no pusēm iesniegusi priekšlikumu strīda atrisināšanai, vidutāja process notiek, pamatojoties uz šo priekšlikumu. Vidutājs var izteikt pusēm priekšlikumus

⁸ Ja darba izmantotājam Autortiesību likuma 20.panta pirmās daļas 1.punktā, 21. - 24. un 27.pantā noteiktajos gadījumos ir tiesības izmantot darbu, bet viņš šīs tiesības nevar īstenot autora izmantoto efektīvo tehnoloģisko līdzekļu dēļ, viņam ir tiesības lūgt, lai autors dod pieeju šiem darbiem, ievērojot autora mantisko tiesību ierobežojumus. Autors var atteikties dot šādu iespēju, ja darba izmantošana ir pretrunā ar šā panta otrās daļas noteikumiem, kas noteic, ka autora mantisko tiesību ierobežojumus piemēro tādā veidā, lai tie nebūtu pretrunā ar autora darba normālas izmantošanas noteikumiem un nepamatoti neierobežotu autora likumīgās intereses.

strīda atrisināšanai un noteikt termiņu, kurā puses apstiprina vai noraida viņa priekšlikumu. Ja neviena no pusēm neizsaka iebildumus pret vidutāja priekšlikumiem trīs mēnešu laikā pēc priekšlikumu saņemšanas, tiek uzskatīts, ka tās šos priekšlikumus pieņem. Papildus minētajam 67.³ pants ietver nosacījumu, ka vidutājs nav tiesīgs izpaust ziņas un informāciju, kas viņam kļuvusi zināma saistībā ar vidutāja procesu. Tāpat arī Autortiesību likuma 67.³ pants precizē, ka pušu vēršanās pie vidutāja neietekmē to tiesības vērsties tiesā.

- **Bāriņtiesu likums**

Bāriņtiesa ir novada, pilsētas vai pagasta pašvaldības izveidota aizbildnības un aizgādņības iestāde, kura atbilstoši Bāriņtiesu likuma 19. pantam *izšķir* vecāku *domstarpības* bērna aprūpes un aizgādības jautājumos (izņemot domstarpības par bērna dzīvesvietas noteikšanu), bērna un vecāku domstarpības, bērna un aizbildņa domstarpības, kā arī aizbildņa un bērna vecāku domstarpības.

- **Darba likums un Darba strīdu likums**

Darba likuma 25. panta pirmā daļa noteic, ka *tiesību un interešu strīdus, kas izriet no darba koplīguma attiecībām vai ir ar tām saistīti, izšķir izlīgšanas komisija*, kuru izveido darba koplīguma puses, abas pilnvarojot vienādā skaitā savus pārstāvjus. Atbilstoši minētās tiesību normas trešajai daļai *izlīgšanas komisija pieņem lēmumu vienojoties*, lēmums ir saistošs abām darba koplīguma pusēm, un tam ir darba koplīguma spēks.

Saskaņā ar Darba likuma 26. panta pirmo daļu, ja izlīgšanas komisijā netiek panākta vienošanās tiesību strīdā⁹, tas izšķirams tiesā vai šķīrējtiesā. Savukārt minētā likuma 27. pants noteic, ka, ja izlīgšanas komisijā netiek panākta vienošanās interešu strīdā, to izšķir darba koplīgumā noteiktajā kārtībā. Ja šāda kārtība nav noteikta, kolektīvs interešu strīds atbilstoši Darba strīdu likuma 15. panta ceturtajai daļai *izšķirams ar samierināšanas metodi* vai šķīrējtiesā.

Darba strīdu likuma 16. panta pirmā daļa noteic, ka samierināšana minētā likuma izpratnē ir kolektīva interešu strīda izšķiršana, pieaicinot trešo personu kā neatkarīgu un objektīvu samierinātāju, kurš palīdz kolektīva interešu strīda pusēm atrisināt domstarpības un panākt vienošanos. Samierinātājs saskaņā ar Darba strīdu likuma 17. panta pirmo daļu var būt viena persona vai samierinātāju kolēģija, kuras sastāvā ir vismaz trīs personas. Tāpat arī minētais pants precizē, ka par samierinātāju var būt jebkura rīcībspējīga persona, ja tā rakstveidā piekritusi būt par samierinātāju. Papildus minētajam Darba strīdu likuma 17. panta trešā daļa noteic, ka samierinātājs var būt privāts vai publiskš.¹⁰ Tāpat arī Darba strīdu likumā ietverts regulējums par samierinātāja pienākumiem un tiesībām (18. pants¹¹) un samierināšanas izmaksām (19. pants¹²).

⁹ Par prasījumiem, kas izriet no darba koplīguma, darba koplīguma noteikumu piemērošanu un darba koplīguma noteikumu spēkā esamību vai neesamību.

¹⁰ Publiskš samierinātājs Darba strīdu likuma izpratnē ir persona (personas), kas iekļauta sarakstā, kuru reizi divos gados apstiprina Nacionālā trīspusējā sadarbības padome, savukārt privāts samierinātājs minētā likuma izpratnē ir persona, kuru kolektīva interešu strīda puses izvirza par samierinātāju, bet kura nav iekļauta minētajā sarakstā. Atbilstoši Darba strīdu likuma 17. panta ceturtajai daļai – ja kolektīva interešu strīda puses nevar vienoties par savstarpēji pieņemamu samierinātāju, tās izvirza katra sev vēlamu privātu vai publisku samierinātāju un par to informē labklājības ministru. Labklājības ministrs attiecīgā strīda izšķiršanai izvēlas publisku samierinātāju, kurš vienlaikus ir arī attiecīgās samierinātāju kolēģijas priekšsēdētājs.

¹¹ Atbilstoši minētā panta pirmajai daļai samierinātāja pienākums ir veikt nepieciešamās darbības (to skaitā piedāvāt priekšlikumus strīda izšķiršanai), lai samierinātu kolektīva interešu strīda puses un panāktu vienošanos. Saskaņā ar trešo daļu - samierinātājam ir tiesības pieprasīt no kolektīva interešu strīda pusēm nepieciešamo informāciju, kas saistīta ar attiecīgo kolektīvu interešu strīdu.

Par individuālajiem tiesību strīdiem uzņēmumā Darba strīdu likuma 5. pants noteic, ka tie pēc iespējas izšķirami pārrunās starp darbinieku un darba devēju. Ja vienošanās pārrunās netiek panākta, darba devējs un darbinieku pārstāvji var vienoties par darba strīdu komisijas izveidošanu uzņēmumā, lai izšķirtu individuālus tiesību strīdus.

- **Patērētāju tiesību aizsardzības likums**

Patērētāju tiesību aizsardzības likuma 25. panta ceturtās daļas 5. punkts noteic, ka viena no Patērētāju tiesību aizsardzības centra funkcijām ir palīdzības sniegšana patērētājiem konfliktu risināšanā ar ražotājiem, pārdevējiem vai pakalpojumu sniedzējiem.

Īstenojot šo funkciju, Patērētāju tiesību aizsardzības centrs skaidro pušu tiesības un pienākumus, izvērtē konflikta faktus, ļaujot pusēm apsvērt lietas nodošanas izskatīšanai tiesā lietderību, kas norāda uz līdzību ar ADR procesu. Patērētāju tiesību aizsardzības centrs šo funkciju pilda efektīvi, apmēram 90% konfliktu tiek atrisināti ārpus tiesas.¹³

- **Notariāta likums**

Attiecībā uz mantojuma lietu vešanu, Notariāta likuma 265. pants noteic, ka, ja mantojumu pieņēmušie mantinieki rakstveidā izteikuši iebildumus, zvērināts notārs ar tiem iepazīstina pārdzīvojušo laulāto. Tāpat arī zvērināts notārs veic darbības, lai tuvinātu pušu viedokļus un panāktu vienošanos. Šāds zvērināta notāra pienākums noteikts arī minētā likuma 321. pantā par mantojuma sadales projekta sastādīšanu.

- **Maksātnespējas likums**

Maksātnespējas likuma 103. pants noteic, ka izlīgums ir maksātnespējas procesa stāvokļa risinājums, kas izpaužas kā kreditoru un parādnieka vienošanās par saistību izpildi Maksātnespējas likumā paredzētajos gadījumos un paredzētajā kārtībā.

Atbilstoši minētā likuma 104. panta pirmajai daļai izlīgums pieļaujams visās maksātnespējas procesa stadijās līdz parādnieka mantas izsoles sākumam, savukārt saskaņā ar minētās tiesību normas otro daļu izlīguma iespēju obligāti izskata pirmajā kreditoru sapulcē. Atbilstoši Maksātnespējas likuma 110. panta pirmajai daļai noslēgto izlīgumu administrators iesniedz apstiprināšanai tiesā.

- **Likums „Par arodbiedrībām”**

Likuma „Par arodbiedrībām” 18. panta pirmā daļa noteic, ka arodbiedrības kopīgi ar darba devēja pārstāvjiem izskata individuālos un kolektīvos darba strīdus. Tāpat arī minētā likuma 19. pants paskaidrojoši norāda, ka domstarpības, kas arodbiedrību koleģiālajām institūcijām rodas ar darba devēju par darba apstākļu noteikšanu vai grozīšanu, kā arī sociālajos un ekonomiskajos

¹² Samierināšana, kurā piedalās publisks samierinātājs, kolektīva interešu strīda pusēm ir bez maksas. Publiskiem samierinātājiem savu pienākumu veikšanas laikā saglabājama viņu pamatdarba vieta un vidējā izpeļņa, tomēr kopējais laiks, kurā persona saskaņā ar šo likumu veic samierinātāja pienākumus, nedrīkst pārsniegt trīs mēnešus viena kalendāra gada laikā.

¹³ Broka B. *ADR veidi un to piemērotība Latvijas tiesību sistēmai* (nepublicēts)

jautājumos, izskata augstākās attiecīgo arodbiedrību un saimnieciskās pārvaldes institūcijas desmit dienu laikā, piedaloties darba devēja un arodbiedrības pārstāvjiem, savukārt domstarpības, kuras augstākas attiecīgo arodbiedrību un saimnieciskās pārvaldes institūcijas nevar atrisināt (vai šo institūciju vispār nav), kā arī domstarpības starp arodbiedrībām un valsts institūcijām par darba un citiem sociālajiem un ekonomiskajiem jautājumiem izskata tiesa.

Norādāms, ka šajā jomā vērojama pozitīva tendence – izskatot individuālos un kolektīvos darba strīdus, pielietoti tiek dažādi ADR veidi (sarunu vadīšana, arī mediācija).¹⁴

Ja puses vienošanos nav panākušas ārpus tiesas, likumdevējs **civilprocesā** par būtisku atzinis **pušu samierināšanu un izlīguma panākšanu**. Minētā kontekstā analizējamās šādas Civilprocesa likuma un Civillikuma tiesību normas:

▪ **Civilprocesa likums un Civillikums**

Civilprocesa likuma 149. panta otrā daļa noteic, ka tiesnesis, sagatavojot lietu iztiesāšanai, cenšas puses samierināt. Atbilstoši Civilprocesa likuma 149.¹ panta pirmajā daļā un 151. panta trešajā daļā noteiktajam tiesnesis cenšas puses samierināt arī sagatavošanas sēdē, kā arī lietas iztiesāšanas gaitā.

Saskaņā ar Civilprocesa likuma 163. panta otro daļu un 183. pantu lietas izskatīšanas pēc būtības sākumā, kā arī pirms lietas izskatīšanas pēc būtības pabeigšanas tiesa noskaidro, vai puses nevēlas noslēgt izlīgumu.

Ja puses vēlas noslēgt izlīgumu, tās saskaņā ar Civilprocesa likuma 164. panta trešo daļu tiesai izlīgumu iesniedz rakstveidā un tiesa to pievieno lietai. Civilprocesa likuma 228. pants nosaka, ka tiesa, saņēmusi pušu izlīgumu, noskaidro, vai puses labprātīgi vienojušās par izlīgumu, vai tas atbilst Civilprocesa likuma 226. un 227. panta prasībām un vai pusēm ir zināmas izlīguma apstiprināšanas procesuālās sekas. Ja tiesa atzīst, ka izlīgums atbilst šā likuma prasībām, tā pieņem lēmumu, ar kuru apstiprina izlīgumu un izbeidz tiesvedību lietā. Ar tiesas lēmumu apstiprinātais izlīgums izpildāms, ievērojot tiesas spriedumu izpildes noteikumus. Atbilstoši Civilprocesa likuma 227. panta trešajai daļai izlīgumu tiesa var apstiprināt bez pušu piedalīšanās, ja izlīgums apliecināts pie notāra un tajā ietverts pušu paziņojums, ka tām ir zināmas izlīguma apstiprināšanas procesuālās sekas.

Civilprocesa likuma 226. pants paskaidrojoši nosaka, ka izlīgums pieļaujams jebkurā procesa stadijā un jebkurā civiltiesiskā strīdā, izņemot strīdus, kas saistīti ar grozījumiem civilstāvokļa aktu reģistros, strīdus, kas saistīti ar aizbildnībā vai aizgādībā esošu personu mantiskajām tiesībām, strīdus par nekustamo īpašumu, ja dalībnieku vidū ir personas, kuru tiesības iegūt nekustamu lietu īpašumā vai valdījumā ir likumā noteiktajā kārtībā ierobežotas, kā arī, ja izlīguma noteikumi aizskar citas personas tiesības vai ar likumu aizsargātās intereses.

Civilprocesa likuma 240. pants noteic laulības šķiršanas lietu izskatīšanas atlikšanu, proti, atbilstoši minētā panta pirmajai daļai tiesa pēc savas iniciatīvas atliek lietas izskatīšanu nolūkā atjaunot laulāto kopdzīvi vai veicināt lietas mierīgu atrisinājumu. To paredz arī Civillikuma 74. panta otrā daļa un 75. pants.

Saskaņā ar Civillikuma 77. pantu laulību nešķir, ja laulātie nav vienojušies par laulībā dzimuša bērna aizgādību, bērna uzturlīdzekļiem, kopīgās mantas sadali vai attiecīgas prasības nav izšķirtas pirms laulības šķiršanas un netiek celtas kopā ar prasību par laulības šķiršanu. Atbilstoši Civilprocesa likuma 241. pantam lietās par laulības šķiršanu vai neesamību pušu izlīgums pieļaujams strīdus, kas saistīti ar šādām ģimenes tiesiskajām attiecībām: par aizgādības noteikšanu,

¹⁴ Broka B. *ADR veidi un to piemērotība Latvijas tiesību sistēmai* (nepublicēts)

saskarsmes tiesības izmantošanu, uzturlīdzekļiem bērnam, līdzekļiem laulātā iepriekšējā labklājības līmeņa vai uztura nodrošināšanai, kopīgo ģimenes mājokli un mājsaimniecības vai personiskās lietošanas priekšmetiem un laulāto mantas dalīšanu (arī tad, ja tas skar trešās personas).

Civilprocesa likums 244.⁶ panta otrā daļa noteic, ka pušu izlīgums lietās, kas izriet no aizgādības un saskarsmes tiesībām, apstiprināms, tiesai pēc savas iniciatīvas pieprasot attiecīgās bāriņtiesas atzinumu vai uzaicinot tās pārstāvi piedalīties tiesas sēdē. Pārējos jautājumos izlīgums apstiprināms, ievērojot Civilprocesa likumā noteikto vispārējo kārtību.

1.1.2. Eiropas Parlamenta un Padomes 2008. gada 21. maija direktīva 2008/52/EK par konkrētiem mediācijas aspektiem civillietās un komercietās

Jau 1999. gadā Eiropadomes sanāksmē Tampērē tika nolemts, ka, lai pēc iespējas efektīvāk nodrošinātu taisnīgākā risinājuma panākšanu, dalībvalstīs veicināma alternatīvu, ārpus tiesas procedūru izveide. Taču direktīvas izstrādes gaitā secināts, ka domstarpību gadījumā puses vēl joprojām lielākoties izvēlas tiesvedības uzsākšanu, neskatoties uz to, ka mediācija būtu piemērotāks domstarpību risināšanas veids.

Direktīvā uzsvērts, ka mediācija kā domstarpību risināšanas veids ir patstāvīga vērtība, proti, tā netiek uztverta kā alternatīva tiesas procesam, kura atslogotu tiesu sistēmu, samazinot lietu izskatīšanas ilgumu un ietaupot resursus. Tātad mediācija modernā sabiedrībā tiek uzskatīta par vienu no domstarpību risināšanas veidiem un attiecībā uz atsevišķiem strīdiem tā uzskatāma par piemērotāko strīda risināšanas metodi.

Ievērojot minētos apsvērumus, direktīvā uzsvērts, ka stabils un paredzams mediācijas tiesiskais regulējums, kas novērstu pastāvošās neskaidrības un nepilnības, padarītu šo domstarpību risināšanas veidu līdzvērtīgu tiesvedībai.

Direktīvas 1. panta 1. punkts noteic direktīvas mērķi, proti – atvieglot piekļuvi alternatīvai strīda izšķiršanai un rosināt strīdu izšķiršanu ar izlīgumu, veicinot mediācijas izmantošanu un nodrošinot līdzsvarotas mediācijas un tiesvedības procesu attiecības. Atbilstoši minētās tiesību normas 2. punktam direktīvu piemēro attiecībā uz pārrobežu strīdiem civillietās un komercietās, izņemot attiecībā uz tādām tiesībām un pienākumiem, ko puses nevar izmantot saskaņā ar attiecīgajiem piemērojamajiem tiesību aktiem. Direktīva nav attiecināma un to nepiemēro ieņēmumu, muitas vai administratīvajās lietās vai valsts atbildībai par darbībām un bezdarbību, īstenojot valsts varu (*acta iure imperii*). Tātad direktīva primāri attiecināma uz mediāciju civillietās un komercietās, kurām piemīt pārrobežu elements, taču jāuzsver, ka dalībvalstis vienlaikus ir aicinātas direktīvas noteikumus piemērot arī nacionālā līmenī, proti, uz lietām, kurās pārrobežu elements nav konstatējams.

Direktīvas 2. pantā ietverts tiesiskais regulējums par pārrobežu strīdu izpratni, proti, minētā panta 1. punkts noteic, ka pārrobežu strīds ir tāds strīds, kurā vismaz vienas puses mītnesvieta vai pastāvīga dzīvesvieta ir dalībvalsts, kas nav otras puses mītnesvieta vai pastāvīga dzīvesvieta, dienā, kad:

- a) puses vienojas izmantot mediāciju pēc strīda rašanās;
- b) mediāciju nosaka tiesa;
- c) pienākums izmantot mediāciju izriet no attiecīgās valsts tiesībām, vai
- d) piemērojot šīs direktīvas 5. pantu¹⁵, puses ir aicinātas uzsākt mediācijas procesu.

Direktīvas 2. panta 2. punkts papildus noteic, ka, piemērojot 7. un 8. pantu¹⁶, par pārrobežu strīdu uzskata arī tādu strīdu, par kuru pēc mediācijas procesa starp pusēm ir uzsākta tiesvedība tiesā

¹⁵ Direktīvas 5. pantā ietverti mediācijas izmantošanas noteikumi.

¹⁶ Direktīvas 7. pantā ietverts tiesiskais regulējums par mediācijas konfidencialitāti, savukārt 8. pantā – par mediācijas ietekmi uz noilgumu un noilguma termiņiem.

vai šķīrējtiesā dalībvalstī, kas nebija pušu mītnesvieta vai pastāvīga dzīvesvieta dienā, kura minēta 2. panta 1. punkta a), b) vai c) apakšpunktā.

Direktīvas 4. pantā ietverts tiesiskais regulējums par mediācijas kvalitātes nodrošināšanu, nosakot, ka dalībvalstis ar tādiem līdzekļiem, kādus tās uzskata par piemērotiem, veicina mediatoru un mediācijas pakalpojumu sniegšanā iesaistītu organizāciju brīvprātīgu rīcības kodeksu izstrādi un ievērošanu, kā arī citus efektīvus kvalitātes kontroles mehānismus mediācijas pakalpojumu sniegšanai. Tāpat arī minētā tiesību norma noteic, ka dalībvalstis veicina mediatoru sākotnēju un turpmāku apmācību, lai nodrošinātu, ka mediāciju attiecībā uz iesaistītajām pusēm veic efektīvi, objektīvi un kompetenti.

Direktīvas 5. pants noteic, ka, ja tas ir lietderīgi un ņemot vērā visus lietas apstākļus, tiesa, kurā ir ierosināta lieta, var aicināt puses izmantot mediāciju, lai izšķirtu attiecīgo strīdu. Tiesa var arī aicināt iesaistītās puses apmeklēt informatīvu pasākumu par mediācijas izmantošanu, ja tādus pasākumus rīko un tie ir viegli pieejami. Tāpat arī minētais pants noteic, ka direktīva neskar tādus attiecīgas valsts tiesību aktus, kuros mediāciju paredzēts izmantot obligāti, vai, ja ar to saistīti mediācijas izmantošanu veicinoši līdzekļi vai sankcijas, ko piemēro pirms vai pēc tiesvedības sākuma, ja tādi tiesību akti neliedz attiecīgām pusēm izmantot tiesības uz piekļuvi tiesai.

Direktīvas 6. pantā ietverts tiesiskais regulējums par mediācijā panāktu izlīgumu izpildi, minētā panta 1. punktā nosakot, ka dalībvalstis nodrošina, ka pusēm vai vienai pusei – gadījumā, ja citas puses ir skaidri apliecinājušas piekrišanu – ir iespēja lūgt, lai mediācijā panāktā rakstiska izlīguma saturu atzīst par izpildāmu. Tāda izlīguma saturu atzīst par izpildāmu, izņemot, ja konkrētā gadījumā izlīguma saturs ir vai nu pretrunā tās dalībvalsts tiesību aktiem, kurā ir iesniegts lūgums, vai ja attiecīgās dalībvalsts tiesību akti neparedz tā izpildi. Tāpat arī minētā tiesību norma noteic, ka tiesa vai cita kompetenta iestāde var atzīt tāda izlīguma saturu par izpildāmu ar spriedumu vai lēmumu, vai arī ar autentisku instrumentu – saskaņā ar tās dalībvalsts tiesību aktiem, kurā lūgums ir iesniegts. Vienlaikus direktīvas 6. panta 4. punktā ietverts precizējums, ka šajā pantā nekas neietekmē kādā citā dalībvalstī piemērojamus noteikumus par tādu izlīgumu atzīšanu un izpildi, kuri ir atzīti par izpildāmiem saskaņā ar minētā panta 1. punktu.

Direktīvas 7. pantā nostiprināts mediācijas konfidencialitātes princips, nosakot, ka tā kā mediācijai ir jānotiek, ievērojot konfidencialitāti, dalībvalstis nodrošina, lai, ja vien puses nevienojas par ko citu, ne mediatoriem, ne mediācijas procesa piemērošanā iesaistītām personām neprasa sniegt liecības civillietu un komerclietu tiesvedībā vai šķīrējtiesas procesā attiecībā uz informāciju, kas izriet no mediācijas procesa vai ir ar to saistīta, izņemot:

- a) ja tas ir vajadzīgs sevišķi svarīgu attiecīgas dalībvalsts sabiedriskās kārtības apsvērumu dēļ, jo īpaši, ja ir jānodrošina bērnu interešu aizsardzība vai jānovērš kaitējums kādas personas fiziskai vai psiholoģiskai integritātei, vai
- b) ja mediācijā panāktā izlīguma satura izpaušana ir vajadzīga, lai īstenotu vai izpildītu konkrēto izlīgumu.

Vienlaikus 7. panta 2. punkts noteic, ka direktīva neliedz dalībvalstīm ieviest stingrākus pasākumus, lai aizsargātu mediācijas konfidencialitāti.

Direktīvas 8. pants attiecas uz mediācijas ietekmi uz noilgumu un noilguma termiņiem, proti, minētā panta 1. punkts noteic, ka dalībvalstis nodrošina to, ka pusēm, kas, tiecoties izšķirt strīdu, izvēlas mediāciju, tādēļ neliedz konkrētā strīda sakarā pēc tam uzsākt tiesvedību vai lietas izskatīšanu šķīrējtiesā pēc noilguma vai noilguma termiņu beigām, kas iestājušās mediācijas procesa laikā, vienlaikus precizējot, ka minētais neskar noteikumus par noilgumu vai noilguma termiņiem starptautiskos nolīgumos, kuros dalībvalstis ir līgumslēdzējas puses.

Direktīvas 9. pants noteic informācijas plašai sabiedrībai sniegšanas pienākumu. Dalībvalstīm, izmantojot līdzekļus, ko tās uzskata par piemērotiem, jāveicina informācijas sniegšana plašai sabiedrībai (jo īpaši izmantojot internetu) par to, kā sazināties ar mediatoriem un organizācijām, kas sniedz mediācijas pakalpojumus.

1.1.3. Eiropas Padomes Ministru komitejas rekomendācijas

Papildus minētajam uzmanība pievēršama arī šādām Eiropas Padomes Ministru komitejas rekomendācijām:

Rekomendācija par pasākumiem pieejamības taisnīgumam veicināšanā (No. R (81) 7, 1981. gada 14. maijs)

Rekomendācija noteic, ka dalībvalstīm jāveic pasākumi, lai atvieglotu un veicinātu pušu samierināšanu un vienošanās panākšanu pirms tiesas procesa uzsākšanas (rekomendācijas 3. punkts).

Rekomendācijas par ģimenes mediāciju (No. R(98)1, 1998. gada 21. janvāris)

Dalībvalstis tiek aicinātas ieviest mediāciju attiecībā uz strīdiem, kas izriet no ģimenes tiesiskajām attiecībām, savukārt, ja mediācija šajā jomā jau pastāv – dalībvalstis tiek aicinātas to stiprināt.

Tāpat arī rekomendācijā ietverts ģimenes mediācijas skaidrojums, vērsta uzmanība uz tās organizēšanu un norises procesu, mediācijas rezultātā panāktās vienošanās tiesisko statusu, saikni starp mediāciju un tiesvedību, mediācijas izmantošanas, kā arī pieejas tai veicināšanu.

Rekomendācija par mediāciju civillietās (Rec (2002)10, 2002. gada 18. septembris)

Dalībvalstis tiek aicinātas veicināt mediācijas izmantošanu strīdos, kas izriet no civiltiesiskajām attiecībām (komerctiesiskajās attiecībās, patērētāju tiesību aizsardzības jautājumos, darba tiesiskajās attiecībās un citās jomās).

Rekomendācijā norādīts uz mediācijas organizēšanu un tās norises procesu, mediatoru apmācību un atbildību, mediācijas rezultātā panāktās vienošanos tiesisko statusu, informācijas par mediāciju izplatīšanu un mediāciju lietās, kurām piemīt starptautisks raksturs.

1.1.4. Mediācijas prakse

Lai sniegtu pēc iespējas pilnīgāku esošās situācijas aprakstu, norādāms uz esošo mediācijas praksi Latvijā:

Bērnu un ģimenes lietu ministrijas mediācijas projekti

Bērnu un ģimenes lietu ministrija Valsts programmas bērnu un ģimenes stāvokļa uzlabošanai 2006. gadam ietvaros uzsāka mediācijas pilotprojektu ģimenes konfliktu risināšanai. Ņemot vērā minētā pilotprojekta rezultātus un lielo interesentu skaitu, mediācijas projekts Valsts programmā bērnu un ģimenes stāvokļa uzlabošanai 2007. gadam tika ietverts jau kā patstāvīgs pasākums.

Projekta ietvaros ģimenēm tiek piedāvāti bezmaksas mediācijas pakalpojumi, kurus nodrošina kvalificētu speciālistu komanda – jurists kā mediators un psihologs kā līdzmediators. Pašlaik pusēm pieejamas ir piecas mediācijas sesijas, katra no tām divu stundu garumā.

No 2006. gada jūnija līdz decembrim mediācijas pakalpojumu izmantojuši 23 pāri, apmeklējot no vienas līdz desmit tikšanās reizes. Savukārt 2007. gadā sniegta 101 mediācijas konsultācija un šo pakalpojumu izmantojuši 32 pāri.

Savukārt, lai nodrošinātu miermīlīgas strīdu risināšanas iespējas skolās, Bērnu un ģimenes lietu ministrija atbilstoši Valsts programmā bērnu un ģimenes stāvokļa uzlabošanai 2007. gadam plānotajam, ilgtermiņa projekta „Bērniem draudzīga skola” ietvaros nodrošinājusi mācību materiāla „Mediācija skolā” izdošanu un speciālistu – mediatoru un bērnu–mediatoru, apmācību mediācijas izmantošanai konfliktu risināšanā skolā. Minētais projekts turpināts arī 2008. gada ietvaros.

Izlīgums krimināllietās ar starpnieka palīdzību Valsts probācijas dienestā

Kriminālprocesa likuma 381. pants paredz, ka izlīguma gadījumā cietušā un personas, kura izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, samierināšanos var veicināt Valsts probācijas dienesta apmācīts starpnieks. Procesa virzītājs, konstatējot, ka kriminālprocesā ir iespējams izlīgums un ir lietderīgi iesaistīt starpnieku, par to var informēt Valsts probācijas dienestu. Arī Valsts probācijas dienesta likuma 13. pants paredz nodrošināt iespēju cietušajam un personai, kura izdarījusi noziedzīgu nodarījumu brīvprātīgi iesaistīties izlīgumā ar starpnieka palīdzību. Valsts probācijas dienesta likuma izpratnē izlīgums ar starpnieka palīdzību ir pārrunu process, kurā piedalās cietušais un probācijas klients un kurā izmanto starpnieka palīdzību, lai novērstu noziedzīga nodarījuma sekas un panāktu cietušā un probācijas klienta izlīgumu.

Izlīguma galvenā būtība ir brīvprātīgs un miermīlīgs sarunu process, kā rezultātā cietušais un persona, kura izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, kopīgi vienojas par savstarpēji pieņemamu un taisnīgu risinājumu. Sarunas palīdz uzturēt starpnieks, kurš ir īpaši apmācīts konfliktu risināšanā.

Cietušajam izlīgumā tiek sniegta iespēja paust savu viedokli par notikušo, saņemt morālu gandarījumu un zaudējumu atlīdzinājumu. Savukārt personai, kura izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, izlīgums liek pārdomāt savas rīcības sekas un uzņemties atbildību par nodarīto.

Izlīgumu iespējams īstenot visās kriminālprocesa stadijās un visos tā veidos. Izlīgums starp cietušo un personu, kura izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, var būt par iemeslu kriminālprocesa izbeigšanai vai, citos gadījumos – tiesa to var ņemt vērā, nosakot sodu. Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 379. panta pirmās daļas 2. punktu procesa virzītājs kriminālprocesu var izbeigt, ja persona, kas izdarījusi kriminālpārkāpumu vai mazāk smagu noziegumu, ir izlīgusi ar cietušo vai viņa pārstāvi. Tātad izlīgumu var īstenot ar personu, kas izdarījusi jebkādu noziedzīgu nodarījumu, bet par kriminālprocesa izbeigšanu uz izlīguma pamata procesa virzītājs var lemt tikai tad, ja persona, kas izdarījusi kriminālpārkāpumu vai mazāk smagu noziegumu, īsteno izlīgumu. Savukārt atbilstoši Kriminālprocesa likuma 377. panta 9. punktam kriminālprocesu nedrīkst uzsākt, bet uzsākts process ir jāizbeidz, ja noticis cietušā un aizdomās turētā vai apsūdzētā izlīgums tādā kriminālprocesā, kuru var uzsākt tikai uz cietušās personas pieteikuma pamata, izņemot kriminālprocesu par Krimināllikuma 130.pantā paredzētu noziedzīgu nodarījumu, ja tas saistīts ar vardarbību ģimenē.

2008. gada 1. janvārī stājās spēkā divi Ministru kabineta noteikumi – 2007.gada 4.decembra Ministru kabineta noteikumi Nr. 825 „Kārtība, kādā Valsts probācijas dienests organizē un vada izlīgumu ar starpnieka palīdzību” un 2007. gada 20. novembra Ministru kabineta noteikumi Nr.782 „Kārtība, kādā Valsts probācijas dienests sertificē brīvprātīgos probācijas darbiniekus, kuri ir starpnieki izlīgumā”.

Izstrādājot minētos Ministru kabineta noteikumu projektus, tika ņemta vērā izlīguma īstenošanas prakse Valsts probācijas dienestā un Eiropas Padomes Ministru komitejas rekomendācija Nr.R(99)19 „Par mediāciju krimināllietās”, kas dalībvalstīm iesaka izmantot *Taisnīguma atjaunošanas (Restorative Justice)* modeli, kuru pasaulē aplūko kā pieeju nozieguma radītā ļaunuma labošanai un noziedzības profilaksei. Rekomendācija paredz, ka nacionālajiem normatīvajiem aktiem jāveicina izlīgums krimināllietās un jāparedz izlīguma organizēšanas kārtība, kā arī to, ka izlīgumam ar starpnieka palīdzību krimināllietās ir jābūt visiem pieejamam. Tāpat ir norādīts, ka izlīgums ar starpnieka palīdzību var veicināt izpratni par indivīda un sabiedrības lomu

noziedzības novēršanā un apkarošanā, kā arī tās izraisīto konfliktu atrisināšanā, piedāvājot konstruktīvākus un ne tik represīvus kriminālās tiesvedības risinājumus.

Valsts probācijas dienestā 2005. gadā tika īstenots 51 izlīgums, 2006. gadā – 251 izlīgums, savukārt līdz 2007. gada 1. decembrim tikuši pieprasīti 676 izlīgumi.

1.1.5. Nevalstiskā sektora aktivitātes mediācijas jomā

Biedrība „Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kamera”

Lai veicinātu mediācijas izmantošanu komercietiskā rakstura strīdu risināšanā un nodrošinātu mediācijas procesa efektīvu norisi, biedrības „Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kamera” (turpmāk – LTRK) Padomes 2006. gada 23. novembra sēdē ticis apstiprināts LTRK Starpniecības (mediācijas) reglaments (turpmāk – reglaments).

Reglamenta pirmajā nodaļā norādīts uz būtiskākajiem pamatnoteikumiem, piemēram, mediācijas procesa termiņiem, materiālu pieejamību, lietojamo valodu, mediācijas norises vietu un pārstāvību. Tāpat arī norādīts uz konfidencialitāti kā būtisku mediācijas procesa pamatprincipu, nosakot, ka mediācijas process ir konfidenciāls, ja vien puses nav vienojušās citādi. Papildus minētajam paskaidrots, ka mediators, puses un LTRK Šķīrējtiesas sekretariāts nevar izpaust mediācijas procesā iegūto informāciju, izņemot likumā paredzētos gadījumos. Taču vienlaikus reglamenta 18. panta otrā daļa paredz, ka gadījumā, ja mediācijas procesa gaitā netiek panākts strīda risinājums, puses var rakstveidā vienoties strīdu nodot izskatīšanai LTRK Šķīrējtiesā, papildus norādot, ka par šķīrējtiesnesi var iecelt mediatoru, kas attiecīgi varētu apdraudēt reglamentā nostiprinātā konfidencialitātes principa efektīvu ievērošanu.

Papildus minētajam norādāms, ka reglamentā iekļauts arī tiesiskais regulējums par mediācijas procesa uzsākšanu, mediatora pilnvarām, objektivitāti un neatkarību, mediatoru skaitu un iecelšanu, mediācijas procesa kārtību (tai skaitā, par mediācijas procesa izbeigšanu, kā arī vienošanos par strīda risinājumu), tāpat arī reglamentā iekļauts tiesiskais regulējums par mediācijas procesa izmaksām, norādot uz konkrētiem administratīvo izmaksu un mediatoru honorāru apmēriem.

Biedrība „Mediācija un ADR”

Biedrība ir dibināta 2005. gada 7. aprīlī, tās mērķi ir:

- veicināt alternatīvās domstarpību risināšanas veidu (mediācija, samierināšana, neitrāla faktu izvērtēšana, ekspertīze, šķīrējtiesa u.c.) ieviešanas un pielietošanas attīstību Latvijā,
- iesaistīties politikas veidošanas procesos, piemēram, valsts pārvaldes institūciju izveidotās darba grupās,
- veicināt biedru profesionalitātes celšanu un iespējami augstāka mediācijas un ADR pakalpojumu līmeņa nodrošināšanu,
- vienot ADR profesionāļus kopējo mērķu sasniegšanai,
- sadarboties ar starptautiskajām organizācijām, kā arī citām juridiskām un fiziskām personām.

Biedrība sniedz konsultācijas speciālista izvēlē strīdā iesaistītajām pusēm un to pārstāvjiem, kā arī vada lekcijas un seminārus par mediāciju un ADR. Vairāki biedri ir praktizējoši mediatori civillietās un krimināllietās. Biedri ir apguvuši sarunu vadīšanas un mediācijas prasmes kursus gan Latvijā, gan ārvalstīs pie pieredzējušiem ASV, Lielbritānijas, Vācijas u.c. valstu mediatoriem – konfliktu risinātājiem.

Biedrība „Integrācija sabiedrībā”

Biedrības pamatmērķis ir atjaunojošās tiesvedības ieviešana Latvijā, noziedzības līmeņa samazināšana un noziegumu profilakse. Viens no uzdevumiem minētā mērķa sasniegšanā ir mediācijas mehānisma praktiska ieviešana Latvijā.

2003. gada ietvaros darbību uzsāka Cietušo atbalsta centrs, kura mērķis ir sniegt atbalstu noziedzīgajos nodarījumos cietušajām personām. Kopš 2004. gada Cietušo atbalsta centrā darbojas 20 mediatori – īpaši apmācītas personas mediācijas procesa veikšanai kriminālprocesā paredzētajos gadījumos, civilprocesā un administratīvajā procesā. Cietušo atbalsta centrs aktīvi sadarbojas ar Valsts probācijas dienestu.

Biedrība „Latvijas Zvērināto Mediatoru Asociācija”

Biedrība „Latvijas Zvērināto Mediatoru Asociācija” (turpmāk – LZMA) dibināta 2007. gada maijā, tās mērķis ir radīt profesionālu vidi mediācijas nozares attīstībai, kā arī veicināt izpratni par labu mediācijas praksi visas sabiedrības ietvaros.

LZMA minēto mērķu sasniegšanai izvirzījusi šādus uzdevumus: veikt mediatoru profesionālās kvalifikācijas pārbaudi un izsniegt sertifikātus, izstrādāt un ieviest kvalitatīvu domstarpību risināšanas un uz rezultātu orientētas komunikācijas ilgtermiņa izglītības programmu, kā arī popularizēt atbilstošas izglītības iespējas ārvalstīs, celt profesionālās mediācijas standartus, izglītojot un iedvesmojot Latvijas sabiedrību izmantot šo domstarpību risināšanas metodi, kā arī iniciēt ar mediācijas jomu saistītu normatīvo aktu izstrādi un ieviešanu.

Biedrība „Integrētā Mediācija Latvijā”

Biedrība „Integrētā Mediācija Latvijā” (turpmāk – IMLV) dibināta 2007. gada 10. augustā, tās vīzija ir sabiedrība, kas veiksmīgi spēj risināt konfliktus, kurā vienlīdzīgi tiek pārstāvētas visu pušu intereses, konfliktu risināšanas process ir humāns, taisnīgs un balstīts uz sadarbību. IMLV dibināta ciešā sadarbībā ar Vācijas Integrētās Mediācijas asociāciju (*Integrierte Mediation*). Sadarbība tiek plānota izglītības, kvalifikācijas celšanas, supervīziju, mediācijas pakalpojumu ieviešanas un labās prakses pārņemšanas jomā.

IMLV mērķis ir mediācijas attīstības veicināšana reģionālā, valsts un starptautiskā līmenī, integrējot to konfliktu risināšanas norisē institūcijās un organizācijās, kā arī profesionāļu darbībā un sabiedrībā kopumā.

Minētā mērķa sasniegšanā IMLV izvirzījusi šādus uzdevumus:

- veicināt un attīstīt integrētās mediācijas ideju Latvijā kā mūsdienīgu un kvalitatīvu konfliktu risināšanas veidu,
- veicināt sadarbību starp profesionāļiem, organizācijām un institūcijām,
- noteikt un aizstāvēt integrētās mediācijas idejas un intereses,
- informēt un izglītēt sabiedrību par integrētās mediācijas ideju un iespējām,
- popularizēt integrētās mediācijas veiksmīgo pieredzi,
- rīkot apmācības par mediāciju un tās integrācijas iespējām dažādu jomu darbībā,
- veikt pētījumus un aptaujas.

IMLV darbojas dažādu profesiju pārstāvji, arī praktizējoši mediatori, kuru interese ir integrēt mediācijas prasmes savā profesionālajā darbībā, kā arī veicināt sabiedrības izpratni par mediāciju kā veiksmīgu konfliktu risināšanas iespēju.

1.2. PROBLĒMAS IZKLĀSTS

Problēma: mediācija Latvijā nav attīstījusies kā patstāvīgs domstarpību risināšanas veids.

No normatīvā regulējuma (*skat. 1.1.1. apakšnodaļu*) izriet, ka ADR institūts tiesiskajā regulējumā pastāv un atsevišķās nozarēs tiek veiksmīgi izmantots.

Taču vienlaikus ADR procesi civiltiesisku strīdu risināšanā, konkrētāk – tādi **domstarpību risināšanas veidi, kas vērsti uz vienošanās panākšanu, Latvijā pašlaik netiek pietiekami plaši un efektīvi izmantoti**. Tas atzīts arī ar Ministru kabineta 2006. gada 3. novembra rīkojumu Nr. 860 „Par Tieslietu ministrijas darbības stratēģiju 2007.–2009. gadam” apstiprinātajā Tieslietu ministrijas darbības stratēģijā 2007. – 2009. gadam, kā arī aktualizētajā Tieslietu ministrijas darbības stratēģijā 2007. – 2009. gadam, kas apstiprināta ar Ministru kabineta 2007. gada 7. novembra rīkojumu Nr. 696, norādot, ka alternatīvo domstarpību risināšanas veidi ir nepilnīgi un neapmierina sabiedrības vajadzības.

No minētā secināms, ka pašlaik **strīda puses ne vienmēr izmanto efektīvāko un puses apmierinošāko domstarpību risināšanas veidu**, kas savukārt norāda uz nepieciešamību **attīstīt izpratni par taisnīguma sasniegšanas iespējām, pilnveidojot un bagātinot domstarpību risināšanas sistēmu ar ADR veidiem, it īpaši mediāciju**, kura, kā jau minēts, līdzās samierināšanai kļūst par vienu no visplašāk izmantotajiem ADR procesiem Eiropā.

Šāds secinājums balstāms uz identificētajām mediācijas kā ADR veida priekšrocībām:

- mediācijas process ir brīvprātīgs, elastīgs, neformāls, tas garantē aktīvu pušu dalību (pušu ietekme uz mediācijas procesa virzību un uz tā iznākumu ir vislielākā salīdzinot ar citiem strīdu risināšanas veidiem, kur piedalās trešā persona). Mediācija tārad rada tādu komunikatīvu struktūru, kurā pusēm vairs nav nepieciešamības manipulēt ar trešo personu un pārliecināt to par sava viedokļa pareizību vai otras puses uzskatu nepareizību.¹⁷ Minētie apstākļi nodrošina, ka panākto vienošanos visas strīda puses uzskata par taisnīgu un samērīgu, proti, visas puses jūtas kā uzvarētājas. Ņemot vērā minēto, strīda pušu apmierinātība ar mediācijas ceļā panāktās vienošanās rezultātiem ir būtiski lielāka nekā tad, ja strīds tiek, piemēram, atrisināts, trešajai personai pieņemot pusēm saistošu lēmumu;
- mediācija koncentrējas uz pamatproblēmām (problēmām pēc būtības), tā sekmē domstarpību atrisināšanu, ņemot vērā pušu intereses un vajadzības, nevis balstoties tikai uz pušu tiesībām un pienākumiem;
- mediācija sniedz iespēju saglabāt, atjaunot attiecības (t.s. uz nākotni vērstas vienošanās panākšana). Nepieciešamība pēc attiecību turpinājuma īpaši nozīmīga ir ģimenes tiesiskajās un komercietiesiskajās attiecībās;
- arī tad, ja mediācijas process izrādījies neveiksmīgs, tas tomēr var sašaurināt problēmu loku un tādejādi veicināt strīda pušu vienošanos, kā arī atvieglot strīda izskatīšanu tiesā.

Tāpat jāņem vērā, ka **sabiedrībā pakāpeniski rodas vēlme pēc pašregulācijas**, tai skaitā nepieciešamības pašiem pieņemt sev saistošus lēmumus, uzņemties atbildību par strīda atrisinājumu. Līdz ar to prognozējams, ka sabiedrībā pieprasījums pēc ADR procesa palielināsies, taču, lai strīda puses vienošanos pēc savas iniciatīvas mēģinātu panākt mediācijas ceļā (tai skaitā, piemēram, mediācijas kā domstarpību risināšanas veida izmantošanu paredzot kā civiltiesiska vai komercietiesiska līguma nosacījumu), būtiska ir mediācijas atpazīstamības un uzticēšanās tai veicināšana.

¹⁷ Trossens A. (*Trossen A.*) *Mediācijas ieviešana Latvijā. Ziņojums par iespējām un riskiem, Latvijā ieviešot mediāciju kā alternatīvas strīdu risināšanas sastāvdaļu, raugoties no finansiālā, praktiskā un ilgtspējas viedokļa.* 2007, npublicēts, 31. lpp.

Problēma: efektīvas tiesvedības procesa un mediācijas sasaistes (mijiedarbības) trūkums.

Koncepcijas izstrādes gaitā secināts, ka Civilprocesa likumā ietvertais tiesas pienākums veicināt pušu samierināšanos un izlīguma panākšanu pašlaik nerasniedz savu mērķi. Arī juridiskajā literatūrā norādīts, ka tiesu praksē šim jautājumam netiek veltīta pienācīga uzmanība, proti, pušu samierināšana lielākoties tiek veikta formāli, pusēm netiek paskaidrots, kāds ieguvums tām varētu būt no savstarpējās piekāpšanās un kompromisa meklēšanas.¹⁸

Pašlaik arī attiecībā uz izlīguma iespējamību pusēm lielākoties tiek uzdots formāls jautājums. Vēl vairāk – pat izskaidrojot lietas dalībniekiem viņu procesuālās tiesības un pienākumus, tiesa ne vienmēr piemin, ka puses ir tiesīgas izbeigt lietu ar izlīguma noslēgšanu, kaut gan uz to jānorāda īpaši un ne tikai uzsākot tiesas sēdi.¹⁹

Nemot vērā, ka izlīgums uzskatāms par nozīmīgu civilprocesa institūtu un zināmā mērā pat par prasības tiesvedības mērķi, uz kuru vedināt ir tiesas pienākums,²⁰ tiesai pusēm ir jāpalīdz objektīvi apjaust savas intereses, izvērtēt tiesvedības procesa lietderību no juridiskā, kā arī ekonomiskā viedokļa un pieņemt lēmumu attiecībā uz iespējamo vienošanās panākšanu izlīguma veidā. Tā, piemēram, lietās par laulības šķiršanu tiesas funkcija pēc būtības ir tikai fakta, ka laulātie ir vienojušies par jautājumiem, kas saistīti ar laulības attiecību pārtraukšanu, apstiprināšana, nevis tiesas aktīva iesaistīšanās laulāto strīdā lietas iztiesāšanas veidā.

Pašlaik Civilprocesa likumā nav ietverts regulējums par to, kā puses var nonākt līdz izlīgumam, tas aprūstina tiesas pienākuma veicināt pušu samierināšanos un izlīguma panākšanu efektīvu izpildi. Līdz ar to lielāka daļa ierosināto civillietu Latvijā tiek izskatītas ar spriedumu (skat. Tiesu administrācijas sagatavotos statistikas pārskatus par tiesvedībā esošo un ar spriedumu pabeigto civillietu skaitu pirmajā instancē 2007. gadā un 2008. gada pirmajā pusgadā (pielikums)).

Nemot vērā, ka **mediācija ir viens no veidiem, kā pušu starpā panākt izlīgumu**, par Civilprocesa likumā ietvertā tiesas pienākuma veicināt pušu samierināšanos un izlīguma panākšanu izpildes neatņemamu sastāvdaļu uzskatāma ierosinājuma izteikšana (ieteikuma un, iespējams, pienākuma uzlikšanas veidā) pusēm izmantot ADR procesus, tai skaitā mediāciju. No minētā secināms, ka **tiesai tāpat ir būtiska nozīme pušu stimulēšanā izdarīt piemērotākā un efektīvākā domstarpību risināšanas veida izvēli.**

Identificējot nepieciešamību pēc skaidrākas, efektīvākas tiesvedības procesa un mediācijas sasaistes (mijiedarbības), kā arī analizējot ārvalstu praksi, jāņem vērā, ka **mediācijas kā domstarpību risināšanas veida izmantošanas veicināšana atslogotu tiesu sistēmu, proti, mazinātu tiesu pārslodzi.** Arī ar Ministru kabineta 2006. gada 3. novembra rīkojumu Nr. 860 „Par Tieslietu ministrijas darbības stratēģiju 2007.–2009. gadam” apstiprinātajā Tieslietu ministrijas darbības stratēģijā 2007. – 2009. gadam un aktualizētajā Tieslietu ministrijas darbības stratēģijā 2007. – 2009. gadam, kas apstiprināta ar Ministru kabineta 2007. gada 7. novembra rīkojumu Nr. 696, norādīts, ka mediācijas ieviešanas rezultātā samazinātos tiesā izskatāmo lietu skaits un to izskatīšanas termiņi²¹. Tā, piemēram, Vācijā un Austrijā pilotprojektu ietvaros tiesas atvasinātās

¹⁸ Skat.: *Civilprocesa likuma komentāri*. Autoru kolektīvs prof. K. Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006, 241. lpp.

¹⁹ Turpat, 341. lpp.

²⁰ Turpat

²¹ 2008. gadā pirmajā pusgadā *pirmajā instancē* 2162 no 6269 civillietām *prasībās par zaudējumu un parādu piedziņu* tika izskatītas laika posmā līdz trim mēnešiem, 2730 civillietas – laika posmā no trim līdz sešiem mēnešiem; 1046 – laika posmā no sešiem mēnešiem līdz vienam gadam, 183 – laika posmā no gada līdz pusotram gadam, 64 – no pusotra gada līdz diviem gadiem; 1837 no 2696 civillietām *prasībās par līdzekļu piedziņu bērnu uzturēšanai* tika izskatītas laika posmā līdz trim mēnešiem, 710 civillietas – laika posmā no trim līdz sešiem mēnešiem, 122 – laika posmā no sešiem mēnešiem līdz vienam gadam; 2161 no 3849 civillietām *prasībās par laulības šķiršanu* tika izskatītas laika posmā līdz trim mēnešiem, 891 – laika posmā no trim līdz sešiem mēnešiem, 626 – laika posmā no sešiem mēnešiem līdz vienam

mediācijas izmantošanas rezultātā tiesvedības procesu skaits samazinājies par 10%, izmantojot tiesas mediāciju – par 20%, savukārt integrēto mediāciju – 20%.²² Ar mediācijas kā domstarpību risināšanas veida izmantošanas veicināšanu novērstas tiktu ar tiesas nolēmumu izpildi saistītās problēmas, valsts budžeta līdzekļu kontekstā samazinātas tiesvedības izmaksas²³, turklāt tiesisko attiecību kontekstā mediācijai atšķirībā no tiesvedības retrospektīvā rakstura, piemīt uz esošo situāciju, kā arī uz nākotni vērsta risinājuma iezīmes.

Problēma: mediācijas pakalpojuma kvalitātes nodrošināšana.

Ja mediācija Latvijā tiek attīstīta kā patstāvīgs domstarpību risināšanas veids un ja starp tiesvedības procesu un mediāciju tiks izveidota efektīvāka sasaiste (mijiedarbība), tādejādi stimulējot puses izvēlēties efektīvāko un puses apmierinošāko domstarpību risināšanas veidu, nepieciešams risināt jautājumu par mediācijas procesa kvalitātes nodrošināšanu.

Mediācijas procesa kvalitātes jautājums ir būtisks gan tīrās mediācijas, gan arī ar tiesu saistītajos mediācijas modeļos.

gadam. Kopumā 2008. gadā pirmajā pusgadā pirmajā instancē 70,4% civillietas no visām civillietu kategorijām tika izskatītas laika posmā līdz trim mēnešiem, 17,7% – laika posmā no trim līdz sešiem mēnešiem, 8,7% – laika posmā no sešiem mēnešiem līdz vienam gadam, savukārt 2% – laika posmā no gada līdz pusotram gadam.

Apelācijas instancē 2008. gadā pirmajā pusgadā 276 no 622 civillietām prasībās par zaudējumu un parādu piedzinu tika izskatītas laika posmā līdz trim mēnešiem, 71 – laika posmā no trim līdz sešiem mēnešiem; 34 – laika posmā no sešiem mēnešiem līdz vienam gadam, 132 – laika posmā no gada līdz pusotram gadam, 88 – no pusotra gada līdz diviem gadiem; 57 no 99 civillietām prasībās par līdzekļu piedzinu bērnu uzturēšanai tika izskatītas laika posmā līdz trim mēnešiem, 31 – laika posmā no trim līdz sešiem mēnešiem; 41 no 64 civillietām prasībās par laulības šķiršanu tika izskatītas laika posmā līdz trim mēnešiem, 15 – laika posmā no trim līdz sešiem mēnešiem, 8 – laika posmā no sešiem mēnešiem līdz vienam gadam. Kopumā 2008. gadā pirmajā pusgadā apelācijas instancē 49,7% civillietas no visām civillietu kategorijām tika izskatītas laika posmā līdz trim mēnešiem, 19,9% – laika posmā no trim līdz sešiem mēnešiem, 5,9% – laika posmā no sešiem mēnešiem līdz vienam gadam, 13,8% – laika posmā no gada līdz pusotram gadam, savukārt 8,3% – laika posmā no pusotra gada līdz diviem gadiem.

²² Trossens A. (*Trossen A.*) *Mediācijas ieviešana Latvijā. Ziņojums par iespējām un riskiem, Latvijā ieviešot mediāciju kā alternatīvas strīdu risināšanas sastāvdaļu, raugoties no finansiālā, praktiskā un ilgtspējas viedokļa.* 2007, npublicēts, 41. lpp.

²³ 2005. gadā vienas izskatītas lietas (krimināllietas un civillietas) vidējās izmaksas apgabaltiesās bija Ls 310, rajona (pilsētas) tiesās – Ls 121, savukārt administratīvās lietas vidējās izmaksas – Ls 289. 2006. gadā vienas izskatītas lietas (krimināllietas un civillietas) vidējās izmaksas apgabaltiesās – Ls 500, rajona (pilsētas) tiesās – Ls 178, savukārt administratīvās lietas vidējās izmaksas – Ls 401.

1.3. CITU VALSTU PIEREDZE

ASV²⁴

ASV vairākas tiesas jau 20. gadsimta sākumā veica pušu samierināšanu (*conciliation*), kas, kā jau minēts koncepcijas ievadā, nošķirama no mediācijas institūta. Pušu samierināšanas veicināšanas nolūkā tika uzsvērtas samierināšanas kā patstāvīga domstarpību risināšanas procesa priekšrocības, kā arī norādīts uz iespēju samazināt domstarpību izšķiršanas ilgumu.

Strauja alternatīvo domstarpību risināšanas veidu izmantošanas attīstība aizsākās 20. gadsimta 70. gadu vidū, kad tiesās tika izstrādātas mediācijas programmas (sākotnēji strīdos, kas izriet no ģimenes tiesiskajām attiecībām, vēlāk arī cita veida civiltiesiskajos strīdos (it īpaši t.s. korporatīvajos strīdos un komercstrīdos)). Tātad mediācija tiesvedības kontekstā tika atzīta par izplatītāko alternatīvo domstarpību risināšanas veidu un 1996. gadā jau vairāk nekā puse no federālajām tiesām piedāvāja mediācijas pakalpojumu (iekšēji²⁵ vai sadarbībā ar ārēju mediācijas pakalpojuma sniedzēju).

Tiesvedības un mediācijas izmantošanas kontekstā, būtiska nozīme ir pirmstiesas sanāksmei (*pretrial conference*), kas pakāpeniski kļuva par neatņemamu un nozīmīgu tiesas procesa sastāvdaļu. 1983. gadā Federālo Civilprocesa noteikumu (*Federal Rules of Civil procedure*) 16. pantā tika izdarīti grozījumi, kas pirmstiesas sanāksmes ietvaros palielināja tiesneša lomu vienošanās veicināšanā, proti, tiesnesis sekmēja, lai puses apspriestu vienošanās panākšanu vai ārpusstiesas procesu (*extrajudicial procedures*) izmantošanu strīda risināšanai.

1993. gadā Federālo Civilprocesa noteikumu 16. pantā tika izdarīti atkārtoti grozījumi, kas vēl vairāk detalizēja veicamās tiesneša darbības pirmstiesas sanāksmē, tāpat grozījumi paredzēja, ka tiesnesim ir tiesības pieprasīt, lai puses vai to pārstāvji piedalās pirmstiesas sanāksmē (vai ir citādi sasniedzami), lai apsvērtu vienošanās iespēju. Papildus grozījumi terminu „alternatīvs domstarpību risināšanas veids” (*alternative dispute resolution*)²⁶ (1983. gada redakcijā – „ārpusstiesas process”) skaidroja kā īpašu procedūru, kas atbilstoši tiesību aktos noteiktajam palīdz panākt strīda atrisinājumu. Tāpat arī 16. pants paredz, ka pusēm var tikt uzliktas sankcijas, ja tās neievēro pirmstiesas sanāksmes pavēles, nepiedalās minētajā sanāksmē labā ticībā vai arī ir pēc būtības nesagatavojušās dalībai pirmstiesas sanāksmē. Par būtisku atzīstams arī Federālo Civilprocesa noteikumu 1. pants, kas noteic, ka procesuālie noteikumi piemērojami tā, lai līdzsvarotu prasības pēc taisnīguma, ātruma un efektivitātes strīda risināšanā.

1990. gadā ASV tika pieņemts Civilās tiesvedības reformas likums (*Civil Justice Reform Act*), ar kuru tiesām tika uzlikts pienākums izveidot civilās tiesvedības optimizācijas programmas, piešķirot tiesnesim papildus kompetenci, proti, izlemt, vai attiecīgā lieta nosūtāma izlīguma panākšanai, izmantojot kādu no ADR metodēm. Par tiesvedības procesu optimizēšanas turpinājumu uzskatāms 1998. gada Likums par alternatīvo domstarpību risināšanu, kas noteica, ka visās federālajās tiesās jāizstrādā ADR veidu programmas. Lielākoties tika ieviestas mediācijas programmas. Turklāt arī štatu tiesās notika līdzīga attīstība, turklāt vairākos štatos mediācija tika noteikta par obligātu, proti, tās izmantošanas mēģinājums kļuva par priekšnoteikumu tiesvedības uzsākšanai.

²⁴ Informācija par mediācijas attīstību ASV: Pačikovska M. *Civil dispute resolution methods: developing a collaborative approach. Developing judicial settlement practice and mediation in the Latvian system.* (Disertācijas darbs, Latvijas Universitāte, 2007, npublicēts); Trossens A. (*Trossen A.*) *Mediācijas ieviešana Latvijā. Ziņojums par iespējām un riskiem, Latvijā ieviešot mediāciju kā alternatīvas strīdu risināšanas sastāvdaļu, raugoties no finansiālā, praktiskā un ilgtspējas viedokļa.* 2007, npublicēts, 68 – 69. lpp.

²⁵ Tiesās tika izveidotas īpašas Alternatīvo domstarpību risināšanas veidu nodaļas.

²⁶ Piemēram, mediācija, mazā iztiesāšana (*mini – trial*), agrīns neitrālais izvērtējums, šķīrējtiesa.

Kopumā ASV pieņemti vairāk kā 2500 mediāciju regulējoši noteikumi. Nolūkā optimizēt un saskaņot normatīvo regulējumu par mediāciju, Vienoto federālo likumu komisija 2002. gada nacionālajā konferencē (*National Conference of Commissioner's on Uniform State Laws*) izstrādāja tiesību aktu par pamatregulējumu mediācijas jomā (*Uniform Mediation Act*).

Austrija

Austrijā pieņemts federatīva līmeņa likums par mediāciju civillietās (*ZivMediatG, BGBl. I Nr. 29/2003*), kā arī federācijas tieslietu ministra nolikums par reģistrētajiem mediatoriem nepieciešamo izglītību (*ZivMediat-AV, BGBl. II Nr. 47/2004*).

Austrija uzskatāma par tiesiskā regulējuma izstrādes mediācijas jomā priekšgājēju Eiropā. Norādes uz mediāciju ietvertas arī Laulību likumā, Bērnu tiesību likumā un citos normatīvajos aktos.²⁷

Dānija²⁸

Kopš 1952. gada Dānijas Civilprocesa likums noteic, ka tiesnešiem ir pienākums ierosināt mediācijas izmantošanu visos civiltiesiskajos strīdos pirmajā instancē, ja vien no paša sākuma neizriet, ka tas nebūtu lietderīgi. Apelācijas instancē mediācijai ir brīvprātīgs raksturs. Vienošanās panākšanas rezultātā tai ir tiesas spriedumam pielīdzināmas tiesiskās sekas.

Papildus minētajam Dānijā vairākās rajona tiesās un vienā apelācijas tiesā tiek īstenoti arī valsts finansēti projekti par mediāciju visa veida civiltiesiskajos strīdos, šajos procesos kā mediatori piedalās mediācijā apmācīti tiesneši un advokāti. Mediācija ir bez maksas, tiesneši veic mediatora pienākumus darba laikā, tas tiek ieskaitīts tiesneša darba slodzē un tiesneši saņem konstantu darba samaksu neatkarīgi no tā, vai veikti mediatora vai tiesneša pienākumi.

Projekti nav balstīti uz spēkā esošo normatīvo regulējumu, bet gan uz Tieslietu ministrijas izstrādātajām rekomendācijām. Šie projekti ir turpinājums pirms vairākiem gadiem uzsāktajiem mediācijas projektiem lietās, kas izriet no ģimenes tiesiskajām attiecībām un kriminālpārkāpumu lietās.

Dānijā īpaši veiksmīgs ir bijis projekts par mediāciju lietās, kas izriet no ģimenes tiesiskajām attiecībām (it īpaši laulības šķiršanas lietās un lietās, kas saistītas ar bērnu aizgādības jautājumiem). Šajās lietās tiek īstenota t.s. līdzmediācija – puses mediē gan jurists, gan psihologs. Pusēm ir pieejamas divas mediācijas sesijas, katra 2 – 3 stundu garumā. No statistikas datiem izriet, ka lietas izskatīšanas laikā 80% pāru ir piekrituši mediācijas procesam un apmēram 70% gadījumu puses ir panākušas vienošanos.

²⁷ Trossens A. (*Trossen A.*) *Mediācijas ieviešana Latvijā. Ziņojums par iespējām un riskiem, Latvijā ieviešot mediāciju kā alternatīvas strīdu risināšanas sastāvdaļu, raugoties no finansiālā, praktiskā un ilgtspējas viedokļa.* 2007, npublicēts, 77 – 78. lpp.

²⁸ Vindelav V. *Report on mediation in Denmark.* Mediation. European Commission for the efficiency of Justice (CEPEJ). Strasbourg: 3 October, 2003, p. 3 – 4.

Horvātija²⁹

2006. gada martā Zagrebas pilsētas komercietesā tika uzsākts pilotprojekts,³⁰ par tiesisko pamatu mediācijas sasaistei ar tiesas procesu uzskatāms Mediācijas likums.

Zagrebas pilsētas komercietesā tika izveidota Mediācijas nodaļa. Ja tiesnesis tiesā saņemto lietu atzīst par piemērotu mediācijai, Mediācijas nodaļas darbinieks pusēm sniedz nepieciešamo informāciju, tai skaitā sarakstu ar mediatoriem (tiesnešiem–mediatoriem un apmācītiem mediatoriem), kuru apstiprina Zagrebas pilsētas komercietesas priekšsēdētājs. Mediācijas process var tikt uzsākts pēc otras puses paskaidrojuma par prasību un pušu piekrišanas mediācijas procesam saņemšanas. Komerclietā tiek pārveidota par M failu (t.s. mediācijas fails ir lieta, kas pakļauta mediācijas procesam), to nodod Mediācijas nodaļai, kura pusēm izsūta aicinājumu uz mediācijas procesu. Ja puses tomēr mediācijas procesam nepiekrīt, lieta tiek atgriezta tiesnesim, kurš turpina tiesvedības procesu. Ja puses piekrīt, tiesnesis–mediators nozīmē lietu mediācijas procesam. Sekmīga mediācijas procesa gadījumā tiek sagatavots izlīguma projekts un lieta no tiesneša–mediatora tiek nodota tiesnesim, kas lietu saņēmis sākotnēji.

Pilotprojekta ietvaros noteikti konkrēti termiņi darbību veikšanai, tā, piemēram, pusēm uz mediācijas procesa piedāvājumu jāatbild 15 dienu laikā, mediācijas procesam jāsākas 30 dienu laikā no pušu piekrišanas brīža, mediācijas process kopumā var ilgt līdz 60 dienām.

Statistikas dati norāda, ka līdz 2006. gada decembrim mediācijas procesa veikšanai tikušas nodotas 320 lietas, 183 lietās puses šādam procesam piekritušas, sekmīgi mediācijas procesi bijuši 69 lietās.

Lielbritānija³¹

Lielbritānijā mediācija tiek iedalīta: 1) civiltiesiskajā, komercietesiskajā mediācijā, 2) ģimenes mediācijā un 3) t.s. kaimiņu mediācijā (risina tādus jautājumus kā trokšņošana, bērnu uzvedība u.tml.).

Ģimenes mediācija

Ģimenes mediācija Lielbritānijā tikusi būtiski veicināta, tā, piemēram, Juridiskās palīdzības padome (*Legal Aid Board*, pašlaik – *Legal Services Commission*) pirms Ģimenes tiesību akta (*Family Law Act 1996*) spēkā stāšanās uzsāka ģimenes mediācijas pilotprojektu, kura mērķis bija izvērtēt mediācijas nozīmīgumu strīdos, kas izriet no ģimenes tiesiskajām attiecībām, vērtēt finanšu līdzekļu

²⁹ Informācija par Horvātiju: informatīvie materiāli no Otrā starpvaldību mediācijas semināra (*Second inter – governmental mediation workshop*), ko organizēja Horvātijas Republikas Tieslietu ministrija sadarbībā ar Lielbritānijas mediācijas organizāciju – *Conflict management International*, 2008. gada 13.–14. februāris, Zagreba (informatīvs materiāls: *Commercial court Zagreb pilot mediation programme*, npublicēts; vispārīga informācija: <http://www.cmi-consulting.com>)

³⁰ Pirms tam tika veikti sagatavošanās darbi: tiesnešu – mediatoru un mediatoru apmācība, popularizēta mediācijas ideja, analizēta un plānota vēlamā mediācijas procedūras norise, veidots mediācijas lietu reģistrs, plānotas izmaksas.

³¹ Informācija par mediāciju Lielbritānijā: Genn H. *Contemporary experience of mediation in England and Wales*. Mediation. European Commission for the efficiency of Justice (CEPEJ). Strasbourg: 3 October, 2003, p. 37 – 46; Allen T. *Mediation in the United Kingdom (Latvian delegation study visit)* (npublicēts, vispārīga informācija pieejama mājaslapā internetā: <http://www.cedr.com>); *Court mediation service toolkit* (Lielbritānijas Tiesu administrācijas mājaslapā internetā: <http://www.hmcourts-service.gov.uk>); Trossens A. (*Trossens A.*) *Mediācijas ieviešana Latvijā. Ziņojums par iespējām un riskiem, Latvijā ieviešot mediāciju kā alternatīvas strīdu risināšanas sastāvdaļu, raugoties no finansiālā, praktiskā un ilgtspējas viedokļa*. 2007, npublicēts, 74 – 75. lpp.; par ģimenes mediāciju vairāk: <http://www.nfm.org.uk>, <http://www.thefma.co.uk>, <http://www.adrgroup.co.uk>, <http://www.keymediation.com>, <http://www.familymediationscotland.org.uk>, <http://www.ukcfm.co.uk>, <http://www.cafcass.gov.uk>

ietaupījumu, kas varētu rasties, ja mediācija šādos strīdos tiktu plaši izmantota. Minētā pilotprojekta ietvaros tika secināts, ka mediācija šādu kategoriju lietās ir uzskatāma par piemērotu alternatīvu tiesvedībai.

Ģimenes tiesību akts noteic, ka laulība izbeidzama, pirmkārt, pēc iespējas mazinot abu pušu un bērnu ciešanas, otrkārt, iespēju robežās saglabājot labas pušu savstarpējās attiecības, kā arī attiecības ar bērniem, treškārt, neradot nepamatotus izdevumus. Mediācija tiek uzskatīta par iespēju visus minētos mērķus sekmīgi sasniegt.

Ģimenes mediāciju Anglijā un Velsā veic mediatori, kas apmācīti Nacionālajā Ģimenes mediācijas asociācijā³² (*National Family Mediation*) vai citā organizācijā, kas ir tiesīga veikt ģimenes mediatoru apmācību (arī: *Family Mediators Association, Resolution Family Mediation Panel, ADR Family Mediation Training, Key Mediation Training and Consultancy, Skotijā – Family Mediation Scotland*). Nacionālā Ģimenes mediācijas asociācija ir noteikusi, ka ģimenes mediatora kandidātam jābūt akadēmiskajam (zinātniskajam) grādam vai vismaz piecu gadu darba pieredzei konkrētā jomā (piemēram, sociālajā darbā). Pēc apmācības beigām ģimenes mediatora kandidātu zināšanu un spēju atbilstību Juridisko pakalpojumu komisijas (*Legal Services Commission*) prasībām novērtē 1996. gadā izveidotā Apvienotās Karalistes Ģimenes mediatoru koledža (*UK College of Family Mediators*), kuras funkcijās ietilpst augstu profesionālo standartu saglabāšana un veicināšana ģimenes mediācijas jomā. Ja tiek konstatēta mediatoru zināšanu un spēju atbilstība izstrādātajiem standartiem, mediators tiek iekļauts Apvienotās Karalistes Ģimenes mediatoru koledžas biedru sarakstā.

Lielbritānijā par būtisku atzīta strīda pušu informēšana par mediācijas iespēju. Tā, piemēram, ja persona ir vērsusies pēc juridiskās palīdzības, juridiskās palīdzības sniedzējam ir pienākums ieteikt klientam mediāciju. Neinformēšana par iespēju izmantot mediāciju atsevišķos gadījumos var tikt uzskatīta par profesionālo nolaidību. Savukārt, ja strīds tomēr tiek risināts tiesā, arī šajā gadījumā tiesa pusēm iesaka izmantot mediāciju. Ja puses šādu iespēju vēlas izmantot, tiesvedību lietā tiek apturēta. Anglijā un Velsā tiek īstenots tiesai atvasinātās mediācijas modelis, proti, tiesvedības apturēšanas laikā puses vērsas pie ģimenes mediatora, lai panāktu vienošanos par jautājumiem, par kuriem pušu starpā pastāv domstarpības. Parasti ģimenes mediatori pirms došanās uz tiesas sēdi zālē informē puses par mediācijas iespēju, tās priekšrocībām un citiem jautājumiem.³³

Ja mediācijas rezultātā vienošanās pušu starpā tiek panākta, tā kā rakstisks dokuments tiek iesniegta tiesā. Tiesa pušu vienošanos apstiprina, padarot to par juridiski saistošu. Rakstiskajā dokumentā tiek ietverta tikai nepieciešamā informācija, tā neatspoguļo vienošanās procesu, bet gan tikai rezultātus – kopīgi pieņemto lēmumu saturu. Mediācijas izmaksas sedz puses, to apmērs ir atkarīgs no risināmo jautājumu rakstura, kā arī ģimenes mediatora apmeklējumu skaita.³⁴ Pusēm ir iespēja izmantot mediācijas pakalpojumu arī valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības ietvaros.

Ja mediācijas process nebeidzas ar vienošanos, tiesa atjauno tiesvedību un turpina skatīt lietu. Jāņem vērā, ka pušu sniegtā informācija mediācijas procesā uzskatāma par konfidenciālu, tā nevar tikt izmantota tiesas procesā. Konfidencialitāte tiek uzskatīta par vispārpieņemtu principu,

³² Nacionālā ģimenes mediācijas asociācija veic sešu mēnešu ilgu apmācību, kas sastāv no pieciem moduļiem, tie ietver tādus jautājumus kā mediācijā nepieciešamās pamatprasmes, mediācija, kas skar bērnus, mediācija par finanšu un īpašumu jautājumiem, tāpat arī tiek apgūtas pamatzināšanas jurisprudencē.

³³ Tā, piemēram, *Bromley County Court* ir izveidojusies laba sadarbība ar 1978. gadā izveidoto Dienvidaustrumlondonas Ģimenes mediācijas biroju (*South East London Family Mediation Bureau*), kurā darbojas mediatori, kas risina ar bērnu jautājumiem saistītus strīdus, gan arī t.s. AIM mediatori (*all issues mediators*).

³⁴ Tā, piemēram, ja strīds ir saistīts ar saskarsmes tiesību ar bērnu realizāciju, pusēm ģimenes mediators būtu jāpameklē 2 – 3 reizes. Tas katrai pusei varētu izmaksāt 100 – 450 Lielbritānijas mārciņu. Savukārt, ja strīds ir arī par mantu (t.s. AIM jeb *all issues mediation*), tad nepieciešami būtu apmēram seši ģimenes mediatora apmeklējumi un tas varētu maksāt no 700 – 1000 Lielbritānijas mārciņām katrai pusei.

taču tā neattiecas uz pušu sniegto faktuālo informāciju (ziņām par īpašumiem, ienākumiem), turklāt atsevišķos gadījumos mediators ziņas drīkst izpaust arī policijai un sociālajiem dienestiem.

Ģimenes mediācijā būtiska nozīme ir arī *CAFCASS (The Children and Family Court Advisory and Support Service)*, kas ir publiska institūcija un tās mērķis ir nodrošināt, veicināt bērnu tiesību īstenošanu tiesu procesos, kas saistīti ar ģimenes tiesiskajam attiecībām. *CAFCASS* tiesām sniedz ziņojumus ar ieteikumiem, to mērķis ir panākt, lai tiesu pieņemtie nolēmumi pēc iespējas vairāk atbilstu bērnu interesēm.

Mediācijas veicināšanas pienākums arvien vairāk tiek nostiprināts arī normatīvajos aktos. Tā, piemēram, jaunajos Tiesu noteikumos (*Court Rules*) paredzēta tiesneša aktīvāka loma, proti, tiesnesim ir jāveicina, lai puses apsver iespēju uzsākt mediācijas procesu. Tāpat arī 2006. gada Bērnu un adopcijas tiesību akts (*Children and Adoption Act 2006*) paredz lielākas tiesneša pilnvaras ģimenes mediācijas veicināšanā.

Civiltiesiskā un komercietiesiskā mediācija

Būtiskas izmaiņas civilprocesā notika 1999. gadā pēc lorda Vulfa (*Lord Woolf*) 1996. gada Ziņojuma par pieejamību taisnīgumam (*Access to Justice Report*). Minētais ziņojums uzskatāms par pārvērtību mediācijas attīstībā civiltiesiskajos strīdos, kas neizriet no ģimenes tiesiskajām attiecībām.

Ziņojumā tika norādīts, ka alternatīvie domstarpību risināšanas veidi nepārprotami ietaupa ierobežotos tiesas resursus un strīda pusēm sniedz ieguvumus. Ziņojumā netika norādīts nedz tas, vai alternatīvo domstarpību risināšanas veidu izmantošanai vajadzētu būt piespiedu raksturam, nedz arī tas, vai tie izmantojami pirms tiesvedības uzsākšanas. Taču ziņojumā tika uzsvērts, ka tiesām ir būtiska loma informācijas izplatīšanā par alternatīvajiem domstarpību risināšanas veidiem, kā arī to izmantošanas veicināšanā.

Atbilstoši 1999. gada Civilprocesa noteikumiem (*Civil Procedure Rules (1.4. (1), (2) (e))*) tiesas primārais mērķis ir aktīvi virzīt lietu, kas ietver arī tiesas pienākumu veicināt puses izmantot alternatīvo domstarpību risināšanas veidus, ja tiesa to atzīst par piemērotu, tāpat arī tiesas pienākums ir atvieglot alternatīvo domstarpību risināšanas veidu izmantošanu.

Atbilstoši minēto noteikumu 26.4 punktam tiesa lietā aptur tiesvedību daļā vai pilnībā pēc pušu lūguma vai pēc savas iniciatīvas, ja uzskata, ka tiesvedības apturēšana lietā ir piemērota. Tiesvedība tiek apturēta uz vienu mēnesi vai uz laika periodu, kuru tiesa uzskata par piemērotu. Tiesvedības apturēšanas mērķis ir iespējas došana pusēm panākt vienošanos, izmantojot alternatīvos domstarpību risināšanas veidus vai citus līdzekļus. Tāpat arī minēto noteikumu 44.5 punkts noteic, ka, tiesa, lemjot par tiesāšanās izdevumiem, ņem vērā katras puses rīcību, tai skaitā puses mēģinājumus atrisināt strīdu pirms tiesvedības uzsākšanas vai tās laikā.

Tiesu praksē ticis uzsvērts, ka „strīda pusēm ir pienākums apsvērt alternatīvos domstarpību risināšanas veidus pirms tiesvedības uzsākšanas” (*Cowl, 2002*) un ka „tiesnesim jāizlemj, vai atteikšanās no mediācijas konkrētajā gadījumā uzskatāma par attaisnojamu” (*Hurst v Leeming, 2002*).³⁵ Tāpat arī tiesai piemīt pilnvaras uzlikt pusei finansiāla rakstura sankcijas, ja tā uzskata, ka puse nepamatoti atteikusies no mediācijas (*Dunnet v Railtrack, 2002*). Tiesu praksē norādīts arī uz apstākļiem, kas izvērtējami, lemjot vai puses atteikšanās no mediācijas uzskatāma par attaisnojamu, proti, strīda veids, puses mēģinājums izmantot citus veidus vienošanās panākšanai, alternatīvo domstarpību risināšanas veidu izmaksu nesamērīgums ar tiesvedības izmaksām, sagaidāmā lietas iztiesāšanas aizkavēšanās alternatīvo domstarpību risināšanas veidu izmantošanas gadījumā, kā arī, vai alternatīvo domstarpību risināšanas veidu izmantošana konkrētajā gadījumā varēja būt sekmīga (*Halsey v Milton Keynes NHS Trust, 2004*).

³⁵ Genn H. *Contemporary experience of mediation in England and Wales*. Mediation. European Commission for the efficiency of Justice (CEPEJ). Strasbourg: 3 October, 2003, p. 39.

Valsts, atbalstot alternatīvo domstarpību risināšanas veidu izmantošanu, ir veikusi arī izmaiņas juridiskās palīdzības sistēmā. Tā, piemēram, valsts nodrošināto juridisko palīdzību regulējošais normatīvais akts (*Access to Justice Act 1999*) noteic, ka mediācijas pakalpojums tiek apmaksāts. Tāpat arī noteikts, ka ar tiesvedību saistītais juridiskās palīdzības pieprasījums var tikt noraidīts, ja konkrētajā gadījumā pastāvējusi iespēja izmantot alternatīvus domstarpību risināšanas veidus, tai skaitā mediāciju.

Lielbritānijā īstenotas vairākas ar tiesu saistītas alternatīvo domstarpību risināšanas veidu iniciatīvas. Tā, piemēram, 1994. gadā Augstākās tiesas ietvaros (Komerctiesā) tika izdotas t.s. alternatīvo domstarpību risināšanas veidu pavēles (*ADR orders*) ar norādi pusēm izmēģināt alternatīvo domstarpību risināšanas veidus komerclietās (parasti – mediāciju vai agrīno neitrālo izvērtējumu). Pašlaik alternatīvo domstarpību risināšanas veidu pavēles komerclietās tiek plaši izmantotas.

Otrā būtiskā brīvprātīgās mediācijas iniciatīva tika uzsākta 1996. gadā Centrāllondonas apgabaltiesā. Projekts ilga divus gadus, tā ietvaros tiesa pusēm sūtīja personalizētus aicinājumus izmantot mediāciju, mediācijas procesu veica tiesai piesaistīti mediācijā apmācīti mediatori. Minētā iniciatīva nemazināja tiesu pārslodzi, taču projekts tika turpināts.

Trešā brīvprātīgās mediācijas iniciatīva attiecībā uz civiltiesiskajiem strīdiem tika uzsākta 1997. gadā Apelācijas tiesā.

Izvērtējot minētās iniciatīvas, tika secināts, ka pušu apmierinātība ar mediācijas procesu ir augsta (par būtiskiem faktoriem atzītas mediatora prasmes, kā arī konkrētā strīda specifisko jautājumu pārzināšana). Vienlaikus tika konstatēta samērā zema pušu atsaucība uz aicinājumu izmantot mediāciju. Minētā sakarā tika secināts, ka vispārīga aicinājuma izmantot mediāciju izteikšana tiesvedības sākumposmā nav bijusi efektīva, tā vietā nepieciešams izstrādāt individualizētāku pieeju lietas novirzīšanai uz alternatīvo domstarpību risināšanas veidu procesu. Tika arī atzīts, ka aicinājuma izmantot mediāciju izteikšanas brīdī ir izšķiroša nozīme un ka aicinājuma izteikšana tiesvedības sākumposmā nav efektīvākā.³⁶

No 2004. gada tika īstenots t.s. automātiskās nodošanas pilotprojekts (*Automatic Referral Pilot*), kas tika balstīts uz Kanādā esošo obligātās mediācijas modeli. Lietas pēc nejaušības principa tika nodotas mediācijas procesa uzsākšanai, pusēm 14 dienu laikā bija jāsniedz tiesai atbilde, iebildumu gadījumā norādot iemeslus. Ja puses izteica iebildumus, lieta tika nodota iztiesāšanai, ja nē – tiesvedība tika apturēta.

Nīderlande³⁷

Nīderlandē pastāv Nīderlandes mediācijas institūts (turpmāk – NMI), kas ir neatkarīga, bezpeļņas organizācija un kuras mērķis ir veicināt mediācijas izmantošanu, kā arī nodrošināt mediācijas pakalpojuma kvalitāti.

Kopš 2003. gada NMI Mediatora sertifikātu izsniegšanu ir deleģējusi sertifikācijas institūcijai *Det Norske Veritas*, minētā institūcija veic sertifikāciju sadarbībā ar ekspertu komiteju, kas sastāv no dažādu organizāciju pārstāvjiem. NMI ir publiskā mediatoru reģistra turētājs, taču dalība NMI nav priekšnoteikums mediatora sertifikāta iegūšanai. NMI ir izstrādājis arī vairākus mediācijas kvalitātes nodrošināšanas instrumentus, piemēram, mediācijas procesa vadīšanas

³⁶ Genn H. *Contemporary experience of mediation in England and Wales*. Mediation. European Commission for the efficiency of Justice (CEPEJ). Strasbourg: 3 October, 2003, p. 40 – 41.

³⁷ Informācija par mediāciju Nīderlandē: informatīvs materiāls Huuman G. J. *Building demand for mediation* no Otrā starpvaldību mediācijas semināra (*Second inter – governmental mediation workshop*), ko organizēja Horvātijas Republikas Tieslietu ministrija sadarbībā ar Lielbritānijas mediācijas organizāciju – *Conflict management International*, 2008. gada 13 –14. februāris, Zagreba, nepublicēts; vispārīga informācija – <http://www.nmi-mediation.nl>

modeļus, mediatoru profesionālos noteikumus, sūdzību par mediācijas procesu izskatīšanas shēmu, disciplinārnoteikumus.

Nīderlandē tīrās mediācijas modelis ir atstāts tirgus ziņā (valsts iejaukšanās ir minimāla, valsts ar tiesību aktu regulējusi tikai mediācijas pakalpojuma kvalitātes jautājumu), pašlaik Nīderlandē ir 10 000 ir sertificēti mediatori (proti, NMI reģistrēti).

Nīderlandē ir spēcīgi attīstīts tiesas atvasinātās mediācijas modelis. Minētā modeļa ietvaros katras tiesas vajadzībām tiek izveidots apstiprināts mediatoru saraksts, tajā iekļautajiem mediatoriem jābūt sertificētiem, turklāt tiesas vajadzībām apstiprinātie mediatori tiek pakļauti regulārai profesionālās kvalifikācijas pārbaudei. Tiesnesis nedrīkst veikt mediāciju lietā, kuru tas iztiesā, taču var tikt iekļauts citas tiesas mediatoru sarakstā. Nīderlandes tiesās ir izveidotas mediācijas nodaļas, kuru kompetencē ietilpst palīdzības sniegšana lietas dalībniekiem (pusēm) izvēlēties mediatoru un attiecīgi tikšanās laika saskaņošana mediācijas procesa uzsākšanai. Tāad mediācijas nodaļu būtiskākā funkcija ir tūlītējas un efektīvas saiknes starp lietas dalībniekiem (pusēm) un mediācijas pakalpojuma sniedzēju nodrošināšana.

Nīderlandē pastāv arī īpašas valsts finansētas, neatkarīgas institūcijas (*Judicial counters*), kuru funkcijās ietilpst konsultāciju (ieteikumu) sniegšana attiecībā uz piemērotāko konkrēta strīda atrisināšanas metodi, tāad minētā institūcija pusei (pusēm) var ieteikt izmantot arī mediāciju.

Slovēnija³⁸

Tiesa, piedāvājot pusēm mediācijas iespēju, balstījās uz Slovēnijas Civilprocesa likuma 307. pantu, kas noteica tiesas pienākumu lietas iztiesāšanas gaitā palīdzēt pusēm panākt vienošanos.

2000. gadā Ļubļanas apgabaltiesā tika uzsākta tiesas atvasinātās mediācijas programma civillietās, 2001. gadā – lietās, kas izriet no ģimenes tiesiskajām attiecībām³⁹, 2003. gadā – komerclietās. 2007. gadā tiesas atvasinātās mediācijas programma civillietās Ļubļanas apgabaltiesā tika noteikta par patstāvīgu tiesas funkciju, šādas programmas tika uzsāktas vēl divās Slovēnijas tiesās.

Tiesas atvasinātās mediācijas programmu ieviešanas pamatojumam tika papildus piemēroti normatīvie akti, kas noteica tiesas pienākumu īstenot tiesas pārslodzes mazināšanas programmu, ja atbilstoši statistikas rādītājiem pēdējos divpadsmit mēnešos tiesā konstatēts lietu uzkrājums. Tiesas atvasinātās mediācijas programmas īstenoja tiesas priekšsēdētājs, tajās tika noteikti mediācijas pamatprincipi, noteikumi un mediatoru ētikas standarti.

2002. gadā Civilprocesa likums alternatīvo domstarpību risināšanu veidu kontekstā tika papildināts, pilnvarojot tiesu apturēt tiesas procesu pēc pušu lūguma alternatīva domstarpību risināšanas veida izmantošanai.

Slovēnijas pieredze apliecina, ka ar mediāciju saistītos jautājumus ne vienmēr nepieciešams regulēt ar procesuālajiem normatīvajiem aktiem. Konkrētajā gadījumā tiesa pati var noteikt

³⁸ Informācija par mediāciju Slovēnijā: Zalar A. *Report by Slovenia on mediation, in particular, in civil and criminal matters (current and future regulations, practical experiences)*. Mediation. European Commission for the efficiency of Justice (CEPEJ). Strasbourg: 3 October, 2003, p. 10 – 17; Betteto N. *Designing a court – annexed mediation program* (nepublicēts); Kociper M. *ADR programs at the district court of Ljubljana – how it works* (nepublicēts)

³⁹ Slovēnijā mediācija lietās, kas izriet no ģimenes tiesiskajām attiecībām, tiek iedalīta t.s. īpašumtiesību ģimenes mediācijā (mediācija tiek piedāvāta tikai ar pušu īpašumtiesībām saistītajos jautājumos) un ģimenes mediācijā (mediācija tiek piedāvāta ar pušu īpašumtiesībām saistītajos jautājumos, gan arī attiecībā uz bērnu aizgādības tiesībām un uzturlīdzekļiem). Jelen Kosi V. *Report by Slovenia on statistical data of the pilot programme of alternative dispute resolution with mediation at the District Court in Ljubljana in 2001 and 2002*. Mediation. European Commission for the efficiency of Justice (CEPEJ). Strasbourg: 3 October, 2003, p. 32.

mediācijas procesa pamatprincipus un noteikumus, aptverot arī mediatoru atlases, apstiprināšanas, atcelšanas, apmācības un vērtēšanas jautājumus.

Pašlaik attiecībā uz civillietām Slovēnijā izveidota šāda sistēma: jaunajās lietās mediācijas process pusēm tiek piedāvāts automātiski, savukārt t.s. vecajās (jau ierosinātajās) lietās nepieciešams tiesneša rīkojums vai pušu lūgums. Vienlaikus pastāv arī specifiski noteikumi, nosakot, ka lietās, kas izriet no ģimenes tiesiskajām attiecībām, nepieciešams tiesneša rīkojums, savukārt komerclietās – mediācijas process tiek piedāvāts automātiski, ja vien tiesnesis nelemj citādi.

Pēc lietas saņemšanas tiesā izveidotais ADR birojs (izveidots pēc ASV modeļa, uzskatāms par īpašu tiesas struktūrvienību, tā funkcijās ietilpst arī mediatoru apmācība, uzraudzība un samaksas veikšana, ADR birojs tiek finansēts no tiesu sistēmai piešķirtajiem valsts budžeta finanšu līdzekļiem) pusēm (un to pārstāvjiem) nosūta vēstuli ar mediācijas procesa piedāvājumu, aptauju (lai palīdzētu pusēm izlemt, vai mediācija konkrētajam gadījumam ir piemērota) un vienošanos par mediācijas procesa veikšanu (tipveida vienošanās paraugu gatavo tiesa). Pēc minēto darbību veikšanas pusēm (un to pārstāvjiem) 30 dienu laikā civillietās, komerclietās un 15 dienu laikā lietās, kas izriet no ģimenes tiesiskajām attiecībām, vienošanās par mediācijas procesa veikšanu ir jāparaksta un jānosūta ADR birojam. Ja tas netiek izdarīts, lieta tiek iztiesāta vispārīgā kārtībā.

Ja puses ir izvēlējušās mediācijas procesu, tām ir pieejams mediatoru saraksts (tajā ietverti vairāk nekā 100 mediatori (tiesneši, zvērināti advokāti, personas, kas ieguvušas jurista kvalifikāciju) un līdzmediatori (psihologi, sociologi un eksperti no citām līdzīgām jomām)).

Pirmajai mediācijas sesijai civillietās un krimināllietās jānotiek 60 dienu laikā, savukārt lietās, kas izriet no ģimenes tiesiskajām attiecībām – 15 dienu laikā no mediatora izvēles brīža. Mediācijas sesijas notiek tiesas ēkā, parasti mediācijas process sastāv no vienas vai divām pusotras stundas garām sesijām (lietās, kas izriet no ģimenes tiesiskajām attiecībām sesiju skaits ir lielāks). Apkopotā statistika liecina, ka 51% no visiem mediācijas procesiem beigušies jau pēc pirmās mediācijas sesijas.

Pēc mediācijas sesijas (sesiju) beigām tiek sagatavots vienošanās projekts, kas tiek iesniegts tiesnesim, kurš savukārt vienošanos modificē par Civilprocesa likumam atbilstošu tiesas lēmumu. Atsevišķos gadījumos tiesnesis rīko tiesas sēdi (piemēram, lietās, kas izriet no ģimenes tiesiskajām attiecībām (bērnu interešu aizsardzības jautājums)). Papildus minētajam norādāms, ka Slovēnijā mediācija pusēm ir bez maksas.

2006. gadā Slovēnijā mediācijas procesa piedāvājums tika izteikts 3605 lietās, vienošanās mediācijas procesa rezultātā panākta 21%. Kopš 2001. gada tikuši novadīti 2714 mediācijas procesi, no kuriem 49,3% panākta vienošanās.

Vācija

Civilprocesa likuma 279. pantā ietverta norāde uz vienošanās starp pusēm veicināšanu, savukārt 278. pants paredz obligātu, mutisku vienošanās apsvēršanas sesiju, kas uzskatāma par neatņemamu sagatavošanās sēdes sastāvdaļu. Tāpat arī tiesnesim ir tiesības apturēt lietas izskatīšanu uz 6 mēnešiem, kuru laikā puses var izlīgt, piemēram, dodoties pie mediatora. Ja šo sešu mēnešu laikā puses nav atkārtoti vērsušās tiesā, apturētā lieta tiek izbeigta. Šādu lietas apturēšanu tiesnesis var noteikt tikai ar pušu atļauju.

Vācijā pašlaik pastāv visi mediācijas modeļi, taču to ieviešanas efektivitāte ir atšķirīga. Tā, piemēram, no ASV pārņemtās tiesas atvasinātās mediācijas modelis nebija pārāk veiksmīgs. Mediācijai nosūtīto lietu rezultativitāte bija vērojama tikai ap 10% gadījumu. Neveiksmīgi bija arī mēģinājumi alternatīvos strīdu risināšanas procesus ieviest ar piespiedu līdzekļiem. Tiesas mediācijas modeli Vācijā izveidoja tiesnešu kopiena un tā panākumi bija iespējami, proti, apmēram

50% ierosināto lietu varēja tikt mediētas, no tām apmēram 75% mediācijas process izrādījās veiksmīgs. Tāpat arī tika izdarīts secinājums, ka gadījumā, ja tiesā veiktā mediācija ilgst mazāk kā trīs stundas, to ir lietderīgi veikt arī pašā tiesas procesā (iesaistoties tiesas mediatoram). Savukārt integrētās mediācijas modelis tika radīts tikai 1998. gadā. 2004. gada martā Koblenčas Augstākajā apgabalu tiesā Augstākās apgabalu tiesas prezidenta Dr. Heinca Georga Bambergera (*Heinz Georg Bamberger*) vadībā tika aizsākts projekts „Integrētā mediācija ģimenes lietās” par mediatīvo elementu pielietošanu tiesu procesos. Minētā projekta mērķis ir aktualizēt strīdā iesaistīto pušu t.s. pašizveseļošanās resursus.⁴⁰

⁴⁰ Trossens A. (*Trossen A.*) *Mediācijas ieviešana Latvijā. Ziņojums par iespējām un riskiem, Latvijā ieviešot mediāciju kā alternatīvas strīdu risināšanas sastāvdaļu, raugoties no finansiālā, praktiskā un ilgtspējas viedokļa.* 2007, npublicēts, 72 – 73. lpp.

2. AR PROBLĒMAS RISINĀJUMU SAISTĪTIE TIESĪBU AKTI UN POLITIKAS PLĀNOŠANAS DOKUMENTI

Apzināti ar atbalstāmo problēmu risinājumu (pakāpeniskas ieviešanas risinājumu, 4.1. punkts) saistīti tiesību akti, kuros ietverams tāds tiesiskais regulējums, kas **veicinātu** mediācijas izmantošanu civiltiesisku strīdu risināšanā, proti, Civillikums, Civilprocesa likums, Bāriņtiesu likums, Komerclikums, likums „Par tiesu varu” un citi normatīvie akti, kuros ietverts vai var tikt ietverts tiesiskais regulējums par domstarpību risināšanas procesu (piemēram, Advokatūras likums, Darba strīdu likums, Patērētāju tiesību aizsardzības likums).

3. PROGNOZE PAR SEKĀM, KAS RADĪSIES, JA NETIKS RISINĀTA ATTIECĪGĀ PROBLĒMA

Ja mediācija Latvijā netiks ieviesta un attīstīta kā patstāvīgs domstarpību risināšanas veids, netiks veicināta efektīvākā un puses apmierinošākā domstarpību risināšanas veida izmantošana un *tiesas process tādejādi tiks joprojām uzskatīts par piemērotāko risinājumu jebkādu civiltiesiska rakstura domstarpību izšķiršanai*. Lai risinātu šo problēmu, izstrādāti priekšlikumi tīrās mediācijas ieviešanai Latvijā, veicot pašorganizācijas modeļa, valsts un nevalstiskā sektora sadarbības modeļa, kā arī valsts pārvaldes iestādes modeļa ieviešanas analīzi. Tāpat arī identificēti priekšnosacījumi tiesas atvasinātās mediācijas efektīvai ieviešanai, kā arī vērsta uzmanība uz tādiem jautājumiem kā tiesas atvasinātās mediācijas uzsākšanas brīdis un pamats. Savukārt tiesas mediācijas kontekstā veikta vairāku iespējamo modeļu (tiesas mediators kā īpaša tiesu darbinieku kategorija, tiesnesis kā tiesas mediators, tiesas darbinieks kā tiesas mediators) ieviešanas analīze. Tāpat arī uzmanība pievērsta integrētās mediācijas modelim, kas lietas iztiesāšanas gaitā paredz tiesvedības un mediācijas procesa pamatprincipu savstarpējo integrāciju.

Ja netiks izveidota efektīva tiesvedības procesa un mediācijas sasaiste (mijiedarbība), Civilprocesa likumā ietvertais tiesas pienākuma veicināt pušu samierināšanos un izlīguma panākšanu izpilde netiks efektīvi īstenota, proti, *lietas dalībnieki (pusēs) netiks stimulēti izdarīt piemērotākā un efektīvākā attiecīgo domstarpību risināšanas veida izvēli*. Ievērojot minēto, netiks atslogota arī tiesu sistēma, mazinot tiesā izskatāmo lietu apjomu. Lai risinātu šo problēmu, padziļināti analizētas tiesas atvasinātās mediācijas ieviešanas iespējas un priekšnosacījumi, norādot uz tīrās mediācijas pašorganizācijas modeļa efektīvas darbības, pietiekama praktizējošo mediatoru skaita, kā arī sertifikācijas sistēmas izstrādes, lai nodrošinātu mediācijas pakalpojuma sniegšanas kvalitāti, nepieciešamību. Tiesas atvasinātā mediācija atzīta par primāro modeli efektīvas tiesvedības un mediācijas procesa sasaistes (mijiedarbības) nodrošināšanā, taču vienlaikus analizētas arī tiesas mediācijas un integrētās mediācijas ieviešanas iespējas.

Ja koncepcijā analizēto mediācijas modeļu ietvaros ar konkrētu standartu un sertifikācijas palīdzību netiks nodrošināta mediācijas pakalpojuma sniegšanas kvalitāte, tādejādi pieļaujot personu tiesību un tiesisko interešu aizskārums, *sabiedrības atbalsts mediācijas institūta ieviešanai un attīstīšanai Latvijā var tikt apdraudēts*. Lai to nepieļautu, tīrās mediācijas pašorganizācijas modeļa kontekstā vērsta uzmanība uz pastāvīgas mediācijas attīstības Latvijā monitoringa nepieciešamību. Attiecībā uz tiesas atvasināto mediāciju norādīts, ka tiem privātajiem mediatoriem, kas vēlas sniegt mediācijas pakalpojumu pēc tiesas ieteikuma vai saistoša norādījuma, jābūt sertificētiem. Savukārt tiesas mediācijas un integrētās mediācijas modeļu ietvaros nepieciešams nodrošināt attiecīgo subjektu apmācību mediācijā.

4. PIEDĀVĀTO RISINĀJUMU VARIANTI

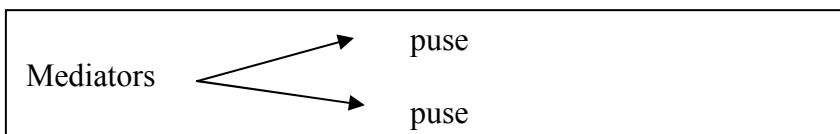
Atbilstoši koncepcijas 1.2. punktā minētajam problēmu izklāstam, tiek piedāvāti šādi risinājuma varianti:

4.1. MEDIĀCIJAS MODEĻU PAKĀPENISKA IEVIEŠANA

Šis risinājuma variants koncepcijas ietvaros nenoraida nevienu no mediācijas modeļiem, taču tiesas atvasināto mediāciju atzīst par sākotnējo un primāro modeli efektīvas tiesvedības un mediācijas procesa sasaistes (mijiedarbības) nodrošināšanā. Tāpat arī risinājums paredz, ka tiesas atvasinātās mediācijas ieviešanas gaitā sniedzams izvērtējums par tiesas mediācijas un integrētās mediācijas modeļu ieviešanas nepieciešamību.

Variants piedāvā savstarpēji atkarīgus un līdz ar to arī sistēmiski saskaņotus risinājumus visām 1.2. apakšnodalā minētajām problēmām. Identificētās problēmas šī varianta ietvaros tiek risinātas **pakāpeniski**. Mediācija kā patstāvīgs domstarpību risināšanas veids tiek galvenokārt ieviesta ar tīrās mediācijas starpniecību, mediācijas un tiesvedības savstarpējā sasaiste tiek primāri panākta ar tiesas atvasinātās mediācijas starpniecību, savukārt mediācijas pakalpojuma kvalitātes jautājums tiek risināts attiecībā uz visiem iespējamajiem mediācijas modeļiem.

4.1.1. Tīrā mediācija

Puses, kuru starpā ir strīds, var vērsties pie mediatora, kurš, piemērojot mediācijas procesa vadīšanas īpatnības, ļauj pusēm noskaidrot strīda patiesos iemeslus un panākt vienošanos, ko strīda puses uzskata par taisnīgu un samērīgu.

Iespējami šādi tīrās mediācijas ieviešanas modeļi:

4.1.1.1. Pašorganizācijas modelis

Mediatoru starpā paredzama brīva **konkurence**, kas **noteiks mediācijas pakalpojuma kvalitātes standartus**. Valsts šajā jomā neiesaistās.

Pašreiz Latvijā ir izveidotas ar vairākas ar mediāciju saistītas biedrības, kuras citstarp veic mediatoru apmācību un sertifikāciju (*skat. 1.1.5.*). Prognozējams, ka šis process turpināsies un līdzīgi kā citās valstīs mediatoru biedrību skaits pakāpeniski palielināsies.

Paredzams, ka minētās biedrības ar iekšējiem aktiem to biedriem noteiks:

- prasības, lai kļūtu par mediatoru (piemēram, nepieciešamā izglītība, noteikts apmācības mediācijā stundu skaits, eksāmena nokārtošanas un mediācijas sesiju novadīšanas nepieciešamība);
- mediatoru atlases kārtību (piemēram, atlases komisijas sastāvs, tās kompetence un funkcijas, vērtēšanas kritēriji);
- mediatoru sertifikācijas kārtību (sertifikātu izsniegšana un anulēšana);
- mediatoru uzraudzības mehānismu (sūdzību izskatīšana, mediatoru atbildība, mediatoru izslēgšana no biedrības).

Pozitīvās iezīmes	Negatīvās iezīmes
Brīvas konkurences nodrošināšana, kas nozīmē, ka, lai efektīvi konkurētu mediācijas pakalpojumu sniegšanas tirgū, mediatoriem regulāri jāveic mediācijas pakalpojuma sniegšanas kvalitātes uzlabojumi	Valsts neiesaistās kvalitatīva mediācijas pakalpojuma nodrošināšanā, iespējams, ka konkurence var arī nenodrošināt apmierinošu mediācijas pakalpojuma sniegšanas kvalitāti
Nevalstiskā sektora pārstāvjiem kā mediācijas jomas ekspertiem tiek dota iespēja pašiem risināt ar mediāciju saistītus jautājumus (piemēram, mediatoriem izvirzāmās prasības, nepieciešamās apmācības u.tml.), panākot risinājumu, kas ir pēc iespējas atbilstošāks un piemērotāks faktiskajai situācijai domstarpību risināšanas jomā Latvijā	Nav skaidra un paredzama mediācijas institūta attīstības vīzija, tā pilnībā atkarīga no nevalstiskā sektora veiktajām aktivitātēm
Valsts noteiktu ierobežojošu pasākumu (piemēram, augstu prasību mediatoriem noteikšana ⁴¹) neesamība sekmē mediācijas piedāvājuma veidošanos	Valstij ir ļoti ierobežotas iespējas ietekmēt mediācijas jomu

4.1.1.2. Valsts un nevalstiskā sektora sadarbības modelis

Šī modeļa ietvaros **kvalitatīva mediācijas pakalpojuma nodrošināšana uzskatāma par valsts pārvaldes funkciju**. Līdz ar to minētās funkcijas efektīvā realizācijā valsts pārvalde izvirza šādus uzdevumus:

- prasību, lai kļūtu par mediatoru, noteikšana (piemēram, nepieciešamā izglītība, noteikts apmācības mediācijā stundu skaits, eksāmena nokārtošanas un mediācijas sesiju novadīšanas nepieciešamība);
- mediatoru atlases un eksaminēšanas kārtības noteikšana (eksāmena komisijas sastāvs (tajā, piemēram, varētu tikt iekļauti mediācijas biedrību pārstāvji, praktizējoši mediatori, tiesneši, valsts pārvaldes iestāžu pārstāvji), tās kompetence un funkcijas, vērtēšanas kritēriji);
- mediatoru sertificēšanas kārtības noteikšana (sertifikātu izsniegšana un anulēšana);
- mediatoru uzraudzības mehānisma izstrāde (sūdzību izskatīšanas mehānisms, mediatoru atbildība).

Atbilstoši Valsts pārvaldes iekārtas likuma 41. pantam publiska persona var deleģēt pārvaldes uzdevumus, kuru izpilde ietilpst šīs publiskās personas vai tās iestādes kompetencē.

Pārvaldes uzdevumu (konkrētajā gadījumā – mediatoru atlases, eksaminēšanas, sertificēšanas un uzraudzības uzdevumu) deleģējums ir pieļaujams, ja pilnvarotā persona (privātpersona vai cita publiskā persona) attiecīgo uzdevumu var veikt efektīvāk. Tāpat arī Valsts pārvaldes iekārtas likums noteic, ka privātpersonai pārvaldes uzdevumu var deleģēt ar likumu, kā arī likumā noteiktajos

⁴¹ Tā, piemēram, Austrijā pieņemts normatīvais akts, kurā ietverta prasība par reģistrēta mediatoru izglītību apmēram 350 stundu apmērā. Turklāt trīs gadu laikā puse no apmācībām ir jāatkārto, lai mediators paliktu reģistrēto mediatoru uzskaitē. (Trossens A. (*Trossen A.*) *Mediācijas ieviešana Latvijā. Ziņojums par iespējām un riskiem, Latvijā ieviešot mediāciju kā alternatīvas strīdu risināšanas sastāvdaļu, raugoties no finansiālā, praktiskā un ilgtspējas viedokļa*. 2007, nublicēts, 58. lpp.))

gadījumos ar publiskas personas orgāna izdotu ārēju normatīvo aktu vai līgumu (proti, deleģēšanas līgumu).

Nemot vērā minēto un to, ka Latvijā arvien aktīvāk tiek veidotas mediācijas (mediatoru) biedrības, apsverama tāda modeļa realizācija, kura ietvaros valsts ar kvalitatīva mediācijas pakalpojuma nodrošināšanas saistītos uzdevumus deleģētu privātpersonām.⁴² Papildus minētajam šī modeļa ietvaros apsverams jautājums par prasību, lai persona kļūtu par mediatoru, kā arī pamatnoteikumu, lai sekmīgi īstenotu mediatoru atlasī, eksaminēšanu, sertificēšanu un uzraudzību, noteikšanu normatīvajā aktā.

Minētie uzdevumi var tikt deleģēti šādiem subjektiem:

1. *Konkrētai mediācijas (mediatoru) biedrībai* – uzdevumi tiek deleģēti vienai no pastāvošajām mediācijas (mediatoru) biedrībām, atbilstoši Valsts pārvaldes iekārtas likuma 42. pantam izvērtējot tās pieredzi, reputāciju, resursus, personāla kvalifikāciju, kā arī citus kritērijus, tai skaitā to, vai attiecīgā biedrība nepārstāv atsevišķas mantiski vai citādi ieinteresētas grupas intereses;
2. *Mediācijas (mediatoru) „jumta” biedrībai* – uzdevumi tiek deleģēti „jumta” biedrībai, kurā pārstāvētas visas Latvijā esošās mediācijas (mediatoru) biedrības. Mediācijas (mediatoru) „jumta” biedrībā darbotos attiecīgās biedrības biedru izvirzītie pārstāvji.

Tāpat minētos uzdevumus iespējams deleģēt arī īpašam veidojumam – *Mediācijas (mediatoru) padomei*, kuras sastāvā ietilptu pārstāvji no mediācijas (mediatoru) biedrībām, valsts pārvaldes iestādēm (piemēram, Bērnu un ģimenes lietu ministrijas, Tieslietu ministrijas, Tiesu administrācijas), Latvijas Tiesnešu biedrības un citiem ieinteresētajiem subjektiem.

Pozitīvās iezīmes	Negatīvās iezīmes
Modelis veicina lielāku sabiedrības uzticību mediācijai un līdz ar to – pieprasījumu pēc tās	Valsts pārvaldes iesaistei var būt negatīvas sekas (piemēram, tādu noteikumu izstrāde, kas var ievērojami mazināt nevalstiskā sektora aktivitāti mediācijas jomā un tādejādi kavēt sekmīgu mediācijas institūta attīstību)
Skaidrs kompetences starp valsts pārvaldes un nevalstisko sektoru sadalījums	Efektīvai modeļa īstenošanai nepieciešama normatīvā akta izstrāde
Nevalstiskā sektora iesaiste minētās funkcijas realizācijā	

4.1.1.3. Valsts pārvaldes iestādes modelis

Līdzīgi kā valsts pārvaldes un nevalstiskā sektora sadarbības modelī, arī šī modeļa ietvaros kvalitatīva mediācijas pakalpojuma nodrošināšana ir valsts pārvaldes funkcija. Taču atšķirībā no valsts un nevalstiskā sektora sadarbības modeļa, **valsts pārvalde attiecīgos uzdevumus nedelegē citam subjektam**, proti, valsts pārvalde ar konkrētu valsts pārvaldes iestāžu starpniecību veic gan mediatoru atlasī, eksaminēšanu, sertificēšanu, gan arī to uzraudzību (piemēram, nosakot mediatoru iecelšanas, atbrīvošanas, atcelšanas un atstādināšanas kārtību).

Arī šī modeļa ietvaros apsverams jautājums par prasību, lai persona kļūtu par mediatoru, kā arī pamatnoteikumu, lai sekmīgi īstenotu mediatoru atlasī, eksaminēšanu, sertificēšanu un uzraudzību, noteikšanu normatīvajā aktā.

⁴² Līdzīgs tiesiskais regulējums iekļauts, piemēram, Ārstniecības likumā par Latvijas Ārstniecības personu profesionālo organizāciju savienības, Latvijas Ārstu biedrības vai Latvijas Medicīnas māsu asociācijas tiesībām izsniegt ārstniecības personas sertifikātu.

Šī modeļa ietvaros mediācijas pakalpojuma kvalitātes nodrošināšanas funkciju iespējams nodot šādām valsts pārvaldes iestādēm:

1. *Tieslietu ministrijai* – saskaņā ar Ministru kabineta 2003. gada 23. aprīļa noteikumu Nr. 243 „Tieslietu ministrijas nolikums” 4.1. apakšpunktu viena no Tieslietu ministrijas funkcijām ir apgabala un rajona tiesu administrēšanas politikas izstrāde. Mediācijas process ir tiesas procesam alternatīvs un līdzvērtīgs domstarpību risināšanas veids. Līdz ar to mediācijas ieviešana ietekmē arī tiesas administrēšanas politiku;
2. *Tiesu administrācijai* – saskaņā ar Ministru kabineta 2003. gada 16. decembra noteikumu Nr. 720 „Tiesu administrācijas nolikums” 2. punktu Tiesu administrācija veic rajonu (pilsētu) tiesu, administratīvās rajona tiesas, apgabaltiesu un administratīvās apgabaltiesas organizatorisko vadību. Analizējot iespējamo funkcijas nodošanu Tiesu administrācijai, arī šajā gadījumā izvirzāms argumentu par mediāciju kā tiesas procesam alternatīvu un līdzvērtīgu domstarpību risināšanas veidu un tās nozīmi tiesu sistēmas noslodzes mazināšanā;
3. *Īpaši izveidotai iestādei* – valsts aģentūrai (līdzīgi kā valsts aģentūra „Maksātnešpējas administrācija”) vai tiešās valsts pārvaldes iestādei (Mediācijas administrācija, Mediācijas birojs). Īpašas iestādes izveide nepieciešama, ja kvalitatīva mediācijas pakalpojuma nodrošināšanas funkcija ir pārāk apjomīga, lai tiktu nodota jau pastāvošajām valsts pārvaldes iestādēm.

Pozitīvās iezīmes	Negatīvās iezīmes
Skaidrs normatīvais regulējums, konkrēts kompetences sadalījums	Apjomīga valsts pārvaldes iesaiste un līdz ar to ļoti ierobežotas mediatoru pašregulācijas iespējas
Modelis, iespējams, veicina lielāku sabiedrības uzticamību mediācijai un līdz ar to – pieprasījumu pēc tās	Pastāv maza mediācijas pakalpojuma piedāvājuma apjoma risks
	Efektīvai modeļa īstenošanai nepieciešama normatīvā akta izstrāde

Secinājums: izvērtējot katra tīrās mediācijas modeļa ieviešanas variantus, **par efektīvāko atzīstams pašorganizācijas modelis** (4.1.1.1. apakšpunkts). Ievērojot mediācijas institūta būtību, nevalstiskā sektora ietvaros izveidotajām biedrībām kā ekspertiem jādod iespēja risināt ar mediācijas ieviešanu saistītus jautājumus, tai skaitā izstrādāt pašregulējošus standartus. Taču vienlaikus nepieciešams veikt pastāvīgu mediācijas attīstības Latvijā **monitoringu**, lai izvairītos no neapmierinošas mediācijas pakalpojuma sniegšanas kvalitātes un attiecīgi mediējamo tiesību un tiesisko interešu aizskārums.

Pašorganizācijas modeļa ietvaros īpaši apsverama ir atsevišķa **normatīvā akta par mediāciju izstrāde**, taču vienlaikus jāņem vērā, ka nepieciešams skaidri identificēt iemeslu, kādēļ šāds mediācijas jomu regulējošs normatīvais akts ir nepieciešams, kā arī to, kādi jautājumi ar šāda normatīvā akta palīdzību risināmi. Normatīvā akta izstrāde apsverama:

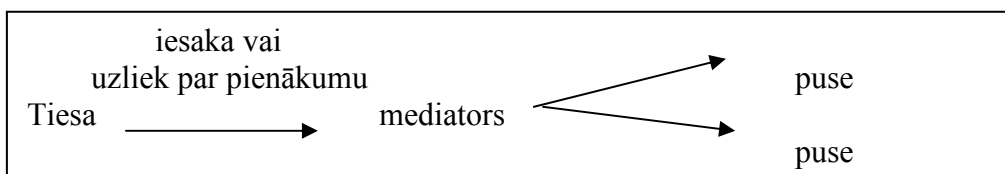
1. gadījumā, ja tīrās mediācijas pašorganizācijas modelis nespēj nodrošināt apmierinošu mediācijas pakalpojuma sniegšanas kvalitāti *vai*,
2. lai stiprinātu nevalstiskā sektora izstrādāto pašregulējošo standartu nozīmi mediācijas pakalpojuma kvalitatīvā sniegšanā.

Vienlaikus **mediācijas institūts popularizējams tiesu sistēmai piederīgo personu (it īpaši, zvērinātu advokātu un notāru) vidū**. Jāņem vērā, ka domstarpību gadījumā personas lielākoties vēršas pie minēto profesiju pārstāvjiem, kuri var efektīvi stimulēt puses izdarīt piemērotākā un

efektīvākā domstarpību risināšanas veida izvēli.⁴³ Rezumējot minēto, secināms, ka tiesu sistēmai piederīgajām personām ir būtiska nozīme mediācijas pakalpojuma pieprasījuma un piedāvājuma sekmēšanā un līdz ar to arī efektīvā tīrās mediācijas modeļa ieviešanā.

⁴³ Advokāti ir tā profesiju grupa, pie kuras strīdu risināšanas lietās parasti vēršas vispirms. Tāpēc advokāti ir būtiski mediācijas multiplikatori, no viņiem atkarīgs, vai klients risinās strīdu tiesas ceļā vai ar mediācijas palīdzību. Tāpēc advokātu pakalpojumu piedāvājumam jāpievērš īpaša uzmanība. (Trossens A. (*Trossen A.*) *Mediācijas ieviešana Latvijā. Ziņojums par iespējām un riskiem, Latvijā ieviešot mediāciju kā alternatīvas strīdu risināšanas sastāvdaļu, raugoties no finansiālā, praktiskā un ilgspējas viedokļa.* 2007, npublicēts, 58. lpp.)

4.1.2. Tiesas atvasinātā mediācija

Tiesa, izvērtējot faktiskos un tiesiskos apstākļus, ierosinātas civillietas ietvaros var ieteikt vai uzlikt par pienākumu pusēm vērsties pie mediatora, lai atrisinātu radušās domstarpības. Ja mediācijas process ir veiksmīgs un tā rezultātā ir panākta vienošanās, tiesa lietā izbeidz tiesvedību.

Tiesas atvasinātās modeļa ieviešanai izvirzāmi šādi **priekšnosacījumi**:

1. tīrās mediācijas **pašorganizācijas modeļa efektīva darbība**:

Tiesas atvasinātā mediācija nevar pastāvēt bez tīrās mediācijas. Ievērojot minēto un to, ka mediācijas institūta ieviešana ir tās sākumposmā, tīrās mediācijas pašorganizācijas modeļa efektīva darbība uzskatāma par tiesas atvasinātās mediācijas modeļa sekmīgas ieviešanas priekšnosacījumu. Papildus jāņem vērā, ka, uzsākot mediāciju ieviest ar tīrās mediācijas modeļa starpniecību, proti, to cieši nesasaistot ar tiesvedības procesu, uzsvērtā tiek mediācijas kā patstāvīga domstarpību risināšanas veida statusa nozīme.

2. lai tiesa varētu ieteikt mediāciju vai uzlikt par pienākumu to izmantot, jāpastāv **pietiekamam mediācijas pakalpojumu sniedzēju skaitam**:

Pamatojoties uz nevalstiskā sektora sniegtajam ziņām, var uzskatīt, ka pašlaik Latvijā (Rīgā un Daugavpilī) darbojas 30 mediatori, turklāt tikai dažiem no tiem mediācijas pakalpojuma sniegšana ir pamatnodarbošanās. No mediācijas eksperta A. Trossena, kurš veicis situācijas izpēti Latvijā, ziņojuma izriet, ka gadījumā, ja katrs mediators vienā darba dienā var veikt 0,63 mediācijas, 1000 mediāciju (ja mediācijas ilgums vidēji ir 8 stundas) veikšanu gadā varētu realizēt astoņi mediatori. Proti, lai astoņi mediatori būtu pilnībā nodarbināti, tiem gadā jāveic ap 1000 mediāciju.⁴⁴ Ievērojot minēto, tiesvedības skaita apjomu Latvijā (skat. Tiesu administrācijas statistikas pārskatus par tiesvedībā esošo un ar spriedumu pabeigto civillietu skaitu pirmajā instancē 2007. gadā un 2008. gada pirmajā pusgadā (pielikums)) un to, ka attiecībā uz lielu daļu no domstarpībām, kuru atrisināšanas nolūkā puses vērsušās tiesā, var tikt izmantota mediācija⁴⁵, uzskatāms, ka patreizējais mediatoru skaits nav pietiekams efektīvai tiesas atvasinātās mediācijas modeļa ieviešanai.

⁴⁴ Trossens A. (*Trossen A.*) *Mediācijas ieviešana Latvijā. Ziņojums par iespējām un riskiem, Latvijā ieviešot mediāciju kā alternatīvas strīdu risināšanas sastāvdaļu, raugoties no finansiālā, praktiskā un ilgtspējas viedokļa.* 2007, npublicēts, 45. lpp.

⁴⁵ Par tādām, piemēram, uzskatāmas civillietas par laulības šķiršanu. No Tiesu administrācijas sagatavotajiem statistikas pārskatiem 2008. gada pirmajā pusgadā pirmajā instancē Latvijas tiesās tika izskatītas 35130 civillietas, no tām **3849** lietas par laulības šķiršanu, kas pēc pieteikumiem par saistību izpildi tiesas ceļā un lietām par zaudējumu un parādu piedziņu ir trešā lielākā civillietu kategorija pirmajā instancē Latvijas tiesās. Lielākā daļa no ierosinātajām civillietām par laulības šķiršanu tika izskatītas ar spriedumu – no 3849 lietām **3500** lietas.

3. ņemot vērā, ka šī modeļa ietvaros mediāciju iesaka vai uzliek par pienākumu to izmantot tiesa, tai jābūt pārliecinātai par to mediatoru, pie kuriem vēršas puses, **pietiekamu profesionālo sagatavotību** mediācijas procesa veikšanai.

Privātajiem mediatoriem, kas vēlas sniegt mediācijas pakalpojumu pēc tiesas ieteikuma vai saistoša norādījuma, jābūt **sertificētiem**. Izvērtējot tīrās mediācijas modelī ietvertos variantus, secināms, ka tiesas atvasinātās mediācijas kontekstā būtu īstenojams valsts pārvaldes un nevalstiskā sektora sadarbības modelis (4.1.1.2. apakšpunkts), **ar mediācijas pakalpojuma kvalitātes saistītos uzdevumus deleģējot mediācijas (mediatoru) „jumta” biedrībai**. Minētās biedrības kompetencē tāpat būtu mediatoru sertifikācija un attiecīgi sertificēto mediatoru saraksta izveide tiesu vajadzībām.

Secinājums: tiesas atvasinātās mediācijas modelis ieviešams tikai **pēc tam, kad konstatējama tīrās mediācijas pašorganizācijas modeļa efektīva darbība**, tai skaitā **pietiekams mediatoru skaits** Rīgā un citās lielākajās Latvijas pilsētās, kā arī tad, ja **tiek nodrošināta privāto mediatoru sertifikācija**. Tātad tiesas atvasinātās mediācijas modeļa ieviešanai izstrādājams **pasākumu plāns**, kura realizācija atkarīga no tīrās mediācijas pašorganizācijas modeļa darbības monitoringa un tiesas atvasinātās mediācijas modeļa ieviešanas priekšnosacījumu analīzes rezultātiem. Šī pasākuma plāna izstrādes kontekstā **nepieciešams arī tiesas atvasinātā modeļa detalizēts izvērtējums**, kurā citstarp tiktu analizēti šādi jautājumi:

- tiesas atvasinātās mediācijas **uzsākšanas pamats**, iespējami šādi risinājumi:
 1. tiesa, ievērojot lietas faktiskos un tiesiskos apstākļus, vērš pušu uzmanību uz mediācijas iespēju, taču mediācijas iespējas tālākai apspriešanai tiesvedības procesa ietvaros nepieciešama pušu piekrišana;
 2. tiesa, ievērojot lietas faktiskos un tiesiskos apstākļus, neatkarīgi no pušu viedokļiem izdara secinājumu, ka mediācija ir labākais veids radušos domstarpību atrisināšanai, secinājums tiek izdarīts ieteikuma vai saistošas norādes (pienākuma uzlikšanas) veidā;

Tiesas atvasinātās mediācijas kontekstā procesa maiņai jābūt *stratēģiskai*, proti, tiesnesim jāspēj pusēm izskaidrot, kāpēc tieši mediācija (un nevis tiesas process) ir stratēģiski nepieciešamais nākamais solis ceļa uz domstarpību risināšanu.⁴⁶ Savukārt attiecībā uz tiesas atvasinātās mediācijas uzsākšanas pamatu norādāms, ka pušu brīvprātība atzīstama par mediācijas pamatprincipu, taču vienlaikus jāņem vērā, ka *atsevišķās lietu kategorijās* pienākuma uzlikšana strīda pusēm vērsties pie mediatora būtu pieļaujama un vēlama.

Ar šo jautājumu saistītās pozitīvās un negatīvās iezīmes:

Pozitīvās iezīmes	Negatīvās iezīmes
Sniedzot lietas dalībniekiem (pusēm) informāciju par mediācijas procesa	Risināms jautājums par mediācijas pakalpojuma nodrošināšanu bez maksas

⁴⁶ Trossens A. (Trossen A.) *Mediācijas ieviešana Latvijā. Ziņojums par iespējām un riskiem, Latvijā ieviešot mediāciju kā alternatīvas strīdu risināšanas sastāvdaļu, raugoties no finansiālā, praktiskā un ilgtspējas viedokļa*. 2007, npublicēts, 36. lpp.

uzsākšanu (vēršot uzmanību uz mediācijas iespēju, kā arī ieteikuma vai pienākuma uzlikšanas veidā), tiesa veic pušu samierināšanas pienākumu un sekmē izlīguma panākšanu	(gadījumā, ja tiesa uzliek par pienākumu izmantot mediāciju) vai ar būtiskiem atvieglojumiem (ja tiesa iesaka izmantot mediāciju), līdz ar to konstatējam ietekme uz valsts budžetu
Visu risinājumu ietvaros tiesa puses stimulē izdarīt piemērotākā un efektīvākā domstarpību risināšanas veida izvēli	Grūtības identificēt tās lietas, kurās būtu izmantojams (vēršot uzmanību uz mediācijas iespēju, kā arī ieteikuma vai pienākuma uzlikšanas veidā) mediācijas process
Visi risinājumi nodrošina sasaisti starp tiesvedību un mediāciju, taču atšķiras risinājumu efektivitāte sasaistes starp tiesvedību un mediāciju izveidē	Risinājums, ka tiesa uzliek par pienākumu izmantot mediāciju, var izrādīties neveiksmīgs, jo izšķirošā nozīme ir pušu vēlmei un gatavībai izmantot mediāciju
Labprātīgas vērsšanās pie mediatora gadījumā pēc tiesas ieteikuma mediācijas rezultātā panākto vienošanās skaits būs lielāks, jo puses šajā gadījumā jau skaidri būs nodefinējušas vēlmi atrisināt domstarpības	Risinājumu īstenošanai apsverama grozījumu normatīvajos aktos un/vai normatīvā akta izstrādes nepieciešamība

- tiesas atvasinātās mediācijas **uzsākšanas brīdis**, iespējami šādi risinājumi:

1. mediācijas procesa uzsākšana ***pēc lietas ierosināšanas***:

Tiesa, saņemot tiesā prasību vai pieteikumu noteiktās lietu kategorijās, ierosina civillietu un, izvērtējot lietas faktiskos un tiesiskos apstākļus, lietas dalībniekiem (pusēm) var nosūtīt vai nosūta informatīvu vēstuli par mediāciju, kā arī sertificēto mediatoru sarakstu, kuru tiesai ir iesniedzis subjekts, kurš atbildīgs par mediatoru sertificēšanu, attiecīgi:

- iesakot lietas dalībniekiem (pusēm) vērsties pie mediatora;
- uzliekot lietas dalībniekiem (pusēm) pienākumu vērsties pie mediatora.

Informatīvajā vēstulē pusēm tiek skaidrota mediācijas būtība, tās priekšrocības, pušu tiesības un pienākumi, kā arī mediācijas procesā panāktās vienošanās civilprocesuālās sekas.

Ja tiesa lietas dalībniekiem (pusēm) nav uzlikusi pienākumu izmantot mediācijas iespēju, lietas dalībniekiem (pusēm) konkrētā laika posmā (piemēram, divu nedēļu laikā no informatīvās vēstules izsūtīšanas brīža) jāsniedz tiesai informācija par to, vai tās ir vērsušās pie mediatora. Ja šāda informācija netiek sniegta, tiesa veic visas nepieciešamās darbības, lai tiesvedība civillietā tiktu turpināta.

Ja lietas dalībniekiem (pusēm) uzlikts pienākums vērsties pie mediatora vai arī ja tie pie mediatora vērsušies labprātīgi (pēc tiesas ieteikuma)⁴⁷ un:

⁴⁷ Lielbritānijā tiesas atvasinātās mediācijas modeļa ietvaros pusēm jāizpilda šādi dokumenti: vienošanās par mediāciju, kura sastāv no šādām sadaļām: mediators (vārds, uzvārds, īss mediatora funkciju izklāsts, norāde par līdzmediatora file65116 (1).doc; Konceptcija „Mediācijas ieviešana civiltiesisku strīdu risināšanā”

- konkrētā laika posmā (piemēram, trīs mēnešu laikā no informācijas iesniegšanas tiesā par vēršanos pie mediatora) tie *snieguši tiesai informāciju, ka mediācijas process attiecīgo domstarpību risināšanai bijis neveiksmīgs*, tiesa veic visas nepieciešamās darbības, lai tiesvedība civillietā tiktu turpināta;
- konkrētā laika posmā *sniegušas tiesai informāciju, ka mediācijas process bijis veiksmīgs*, lietas dalībnieki (pusēs) tiesā iesniedz izlīgumu tā apstiprināšanai un tiesa lietā tiesvedību izbeidz;
- konkrētā laika posmā *nav sniegušas tiesai informāciju par mediācijas procesa rezultātiem*, tiesa tiesvedību lietā izbeidz.

Ja lietas dalībniekiem (pusēm) uzlikts pienākums domstarpību risināšanai izmantot mediāciju, taču mediācijas rezultātā vienošanās netika panākta, lietas dalībnieki (pusēs) konkrētā laika posmā *iesniedz tiesā mediatora izsniegtu izziņu par to, ka mediācijas process bijis neveiksmīgs*, pēc izziņas saņemšanas tiesa veic visas nepieciešamās darbības, lai tiesvedība civillietā tiktu turpināta.

2. mediācijas procesa uzsākšana pēc sagatavošanās sēdes:

Šī piedāvājuma ietvaros tiesa lietas dalībniekus (pusēs) par mediāciju informē sagatavošanās sēdē:

- vēršot uzmanību uz mediācijas iespēju;
- iesakot lietas dalībniekiem (pusēm) vērsties pie mediatora;
- uzliekot lietas dalībniekiem (pusēm) pienākumu vērsties pie mediatora.

Arī šajā gadījumā tiesa lietas dalībniekiem (pusēm) izsniedz sertificēto mediatoru sarakstu, kuru tiesai ir iesniedzis subjekts, kurš atbildīgs par mediācijas pakalpojuma kvalitātes nodrošināšanu. Lietas dalībnieku (pušu) un tiesas darbības un ar tām saistītās tiesiskās sekas ir identiskas piedāvājuma, ja mediācijas process uzsākts pēc lietas ierosināšanas, gadījumā.

3. mediācijas procesa uzsākšana tiesas sēdes laikā:

Šī piedāvājuma ietvaros tiesa lietas dalībniekus (pusēs) par mediāciju informē tiesas sēdē:

- vēršot uzmanību uz mediācijas iespēju;
- iesakot lietas dalībniekiem (pusēm) vērsties pie mediatora;
- uzliekot lietas dalībniekiem (pusēm) pienākumu vērsties pie mediatora.

Tiesa tiesas sēdes laikā lietas dalībniekiem (pusēm) izsniedz arī sertificēto mediatoru sarakstu, kuru tiesai ir iesniedzis subjekts, kurš atbildīgs par mediācijas pakalpojuma kvalitātes nodrošināšanu, savukārt lietas dalībnieku (pušu) un tiesas darbības un ar tām saistītās tiesiskās sekas ir identiskas piedāvājuma, ja mediācijas process uzsākts pēc lietas ierosināšanas, gadījumā.

iespējamo piesaisti u.c. noteikumi); klauzula par sarunu vešana labā ticībā, pušu pārstāvju pilnvarojums; individuālās sesijas; konfidencialitāte; mediācijas procesa izbeigšana; samaksas grafiks; mediācijas ziņojums tiesai.

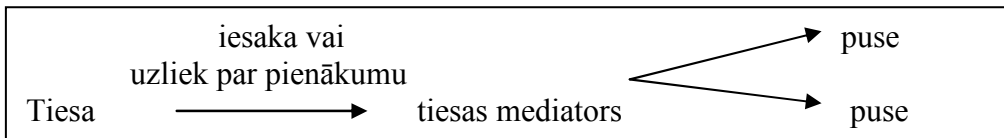
Pozitīvās iezīmes	Negatīvās iezīmes
Visi risinājumi nodrošina sasaisti starp tiesvedību un mediāciju, taču atšķiras risinājumu efektivitāte sasaistes starp tiesvedību un mediāciju izveidē	Neveiksmīga mediācijas procesa gadījumā kopējais lietas iztiesāšanas laiks var ieilgt
Pēc iespējas savlaicīgāk vēršoties pie mediatora un mediācijas procesa rezultātā attiecīgi panākot vienošanos, zūd nepieciešamība strīdu risināt tiesā, kas savukārt nozīmē ātrāku iztiesāšanai pakļauto civillietu skaita samazināšanos	Otrā un trešā risinājuma gadījumā mediācijas process netiek uzsākts savlaicīgi
	Risinājumu īstenošanai apsverama grozījumu normatīvajos aktos un/vai normatīvā akta izstrādes nepieciešamība

Secinājums: gadījumā, ja tiesa lietas dalībniekiem (pusēm) uzliek par pienākumu izmantot mediāciju, tai jābūt **valsts apmaksātai**, savukārt pārējos gadījumos lietas dalībniekiem (pusēm) **mediācijas izmaksas jāsedz pašiem**. Vienlaikus **apsverams jautājums par valsts apmaksātu mediācijas pakalpojumu noteiktām personu kategorijām** (līdzīgi kā tas ir gadījumā par valsts nodrošināto juridisko palīdzību).

Tāpat arī jābūt skaidrām vadlīnijām, **kādu kategoriju lietās** tiesa var uzlikt pienākumu lietas dalībniekiem (pusēm) izmantot mediāciju. Šādas vadlīnijas nepieciešamas arī tad, ja tiesa vērš uzmanību uz mediācijas iespēju, kā arī tad, ja tiesa mediāciju lietas dalībniekiem (pusēm) mediāciju iesaka. Turklāt mediācijas izmantošana uzsākama pakāpeniski, sākotnēji to attiecinot uz dažām lietu kategorijām, piemēram, lietām, kas izriet no ģimenes tiesiskajām attiecībām un komercietiskajām attiecībām. Pēc mediācijas institūta piemērošanas efektivitātes izvērtējuma šādās lietu kategorijās, mediācijas izmantojums pakāpeniski paplašināms. Šis jautājums ir aktuāls arī tiesas mediācijas un integrētās mediācijas modeļu kontekstā.

Attiecībā uz **mediācijas procesa ierosinājuma brīdi atbalstāmi visi minētie piedāvājumi**, uzskatot, ka pēc iespējas efektīvākas tiesvedības un mediācijas procesu sasaistes nolūkā tiem jāpastāv vienlaicīgi.

4.1.3. Tiesas mediācija

Iespējami šādi tiesas mediācijas ieviešanas modeļi:

4.1.3.1. tiesas mediators kā īpaša tiesas darbinieku kategorija:

Šī modeļa ietvaros tiesas mediators ir jebkurš privātais mediators (skat. 4.1.1.1. apakšpunktu), kurš atbilst normatīvajā aktā vai citā tiesību aktā tiesas mediatoram izvirzītajām profesionālajām prasībām (arī šajā gadījumā tāpat risināms jautājums par tiesas mediatoru sertifikāciju). Mediācijas procesu vadīšanai tiesā ar tiesas mediatoru tiek noslēgts darba līgums. Tiesas mediators amats pēc būtības pielīdzināms citu jau esošo tiesu darbinieku (piemēram, tiesneša palīga, tiesu sēžu sekretāra, tiesas konsultanta) amata statusam.

Pozitīvās iezīmes	Negatīvās iezīmes
Lietas dalībniekiem (pusēm) mediācijas pakalpojums ir ērti pieejams	Tiesas personāla apjoma palielināšanās (lai mediācija būtu sekmīga, lietas dalībniekiem (pusēm) ir jādod iespēja izvēlēties mediatoru no vairākiem tiesas mediatoriem)
Tiesas mediators pamatfunkcija ir mediācijas procesa veikšana, savukārt, ja tiesas mediators ir tiesnesis vai tiesas darbinieks, mediācijas veikšana atzīstama par tiesneša vai tiesas darbinieka papildus funkciju	Ar jaunas tiesu darbinieka kategorijas ieviešanu un uzturēšanu saistītie pasākumi
Lietas dalībnieki (puses) tiesas mediatoru pilnībā uztvers kā mediatoru, savukārt, ja mediāciju veiks tiesnesis vai tiesas darbinieks, pastāv iespēja, ka lietas dalībnieki (puses) tiesnesi un tiesas darbinieku primāri neuztvers kā mediatoru	
Iespēja efektīvi piesaistīt cilvēkresursus tiesas mediācijas modeļa ieviešanai	
Augsta profesionālā kvalifikācija (privātā mediators un tiesas mediators kvalifikācija)	

4.1.3.2. tiesnesis kā tiesas mediators:

Šī modeļa ietvaros tiesas mediators veic tiesnesi, kurš attiecīgo lietu neskata pēc būtības. Tiesnešiem apmācība mediācijā uzskatāma par kvalifikācijas celšanu vai papildus kvalifikāciju.

Pozitīvās iezīmes	Negatīvās iezīmes
Lietas dalībniekiem (pusēm) mediācijas pakalpojums ir ērti pieejams	Mediadora un tiesneša funkcijas izpildē nepieciešamās īpašības, spējas un prasmes ir atšķirīgas
Tiek dota iespēja apgūt jaunas iemaņas, kas var	Ņemot vērā tiesnešu noslodzi un īpašas

noderēt arī tiesneša pamatfunkciju izpildē	apmācības mediācijā nepieciešamību, iespējama motivācijas trūkums uzņemties tiesas mediators pienākumus
	Risks par nepietiekamu tiesneša kā tiesas mediators kvalifikāciju, kas savukārt var radīt draudus mediācijas procesa kvalitatīvai norisei un līdz ar to radīt kaitējumu mediācijas institūta kopumā
	Lietas dalībnieki (pusēs) tiesnesi – mediators iespējams uztvers vairāk kā tiesnesi, nevis mediatoru, līdz ar to samazinot mediācijas procesa efektivitāti
	Atzīstot, ka risinājums, ka lietu, kas izskatāms pēc būtības, skaits tiek proporcionāli samazināts tiesnesim nodoto lietu, kas pakļautas mediācijas procesam, skaitam, nav pietiekams, izlemjams jautājums par papildus piemaksas noteikšanu tiesnesim kā tiesas mediatoram. Šāds risinājums skartu valsts budžetu.
	Lai mediācija būtu sekmīga, lietas dalībniekiem (pusēm) ir jādod iespēja izvēlēties mediatoru no vairākiem tiesas mediatoriem

4.1.3.3. tiesas darbinieks (tiesneša palīgs, tiesas konsultants) kā tiesas mediators:

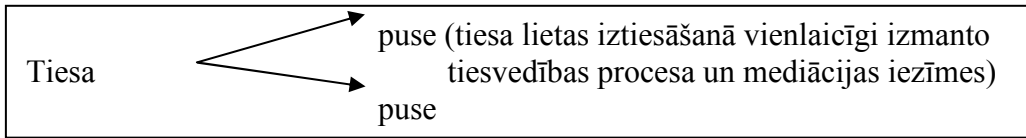
Šī modeļa ietvaros tiesas mediators pienākumus tiesā veic tiesas darbinieki – galvenokārt, tiesneša palīgi, tiesas konsultanti. Apmācība mediācijā uzskatāma par tiesas darbinieku kvalifikācijas celšanu vai papildus kvalifikāciju.

Pozitīvās iezīmes	Negatīvās iezīmes
Lietas dalībniekiem (pusēm) mediācijas pakalpojums ir ērti pieejams	Liela tiesas darbinieku mainība tiesās
Tiek dota iespēja apgūt jaunas iemaņas, kas var noderēt arī pamatfunkcijas izpildē	Iespējama motivācijas trūkums uzņemties tiesas mediators pienākumus
	Risks par nepietiekamu tiesas darbinieka kā tiesas mediators kvalifikāciju, kas savukārt var radīt draudus mediācijas procesa kvalitatīvai norisei un līdz ar to radīt kaitējumu mediācijas institūta reputācijai
	Aktuāls jautājums par papildus piemaksas noteikšanu tiesas darbiniekam kā tiesas mediatoram. Šāds risinājums skartu valsts budžetu.
	Lai mediācija būtu sekmīga, lietas dalībniekiem (pusēm) ir jādod iespēja izvēlēties mediatoru no vairākiem tiesas mediatoriem

Secinājums: tiesas mediācijas modeļa ieviešanas iespēja nav noraidāma, taču tā nepieciešamība vērtējama tiesas atvasinātās mediācijas kā sākotnējā un primārā modeļa efektivitātes un rezultativitātes kontekstā. Abu minēto modeļu līdzāspastāvēšanas gadījumā risināms jautājums par to savstarpējo saskaņotību (tā, piemēram, tādu risinājumu savietojamību, ja tiesas atvasinātās mediācijas modeļa kontekstā mediācijas izmaksas jāsedz pašiem lietas dalībniekiem (pusēm), savukārt tiesas mediācijas sniegtais mediācijas pakalpojums lietas dalībniekiem (pusēm) būtu bezmaksas).

Tiesas mediācijas ieviešanas gadījumā nepieciešams veikt šī modeļa ieviešanas **detalizētu izvērtējumu**, kurā citstarp tiktu analizēti iespējamie tiesas mediatoru institūta izveides risinājumi (4.1.3.1., 4.1.3.2. un 4.1.3.3. apakšpunkti), kā arī ietverti jautājumi par tiesas mediācijas **uzsākšanas pamatu** un **brīdi** (4.1.2. apakšpunkts). Pamatojoties uz sniegto izvērtējumu, izstrādājams tiesas mediācijas ieviešanas **pasākumu plāns**.

4.1.4. Integrētā mediācija

Integrētās mediācijas modeļa ietvaros tiesa tiesvedības procesā mēģina rast iespēju pušu sadarbībai, izmantojot un savstarpēji kombinējot tiesvedības procesa un mediācijas procesa iezīmes. Lai īstenotu šo modeli, nepieciešama tiesnešu gatavība piemērot mediācijas metodes tiesas procesā, tādejādi palīdzot lietas dalībniekiem (pusēm) izprast strīda būtību un panākt vienošanos.

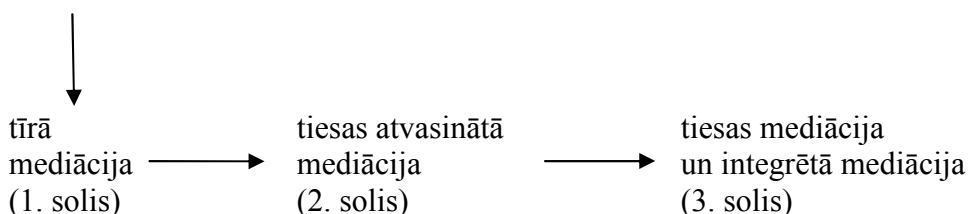
Pozitīvās iezīmes	Negatīvās iezīmes
Jaunu iemaņu apguve	Integrētās mediācijas modelis ir reti izplatīts, nav pilnībā apzināta integrētās mediācijas trūkumi
	Neskaidri integrētās mediācijas veikšanas pamatprincipi
	Mediācijas procesa un CPL ietverta tiesvedības pamatprincipu savstarpējā savietojamība (konfidencialitātes, sacīkstes principa īstenošana u.c.)
	Tiesnešu iespējamais motivācijas trūkums mediācijas metožu apguvē

Secinājums: integrētās mediācijas ieviešanas iespēja nav noraidāma, taču šī modeļa ieviešanas nepieciešamība vērtējama tiesas atvasinātās mediācijas kā sākotnējā un primārā modeļa efektivitātes un rezultativitātes kontekstā.

Integrētās mediācijas ieviešanas gadījumā nepieciešams veikt detalizētu izvērtējumu un pamatojoties uz to – integrētās mediācijas ieviešanas pasākumu plānu.

Kopsavilkums par mediācijas modeļu pakāpeniskas ieviešanas risinājumu:

Mediācijas modeļu pakāpeniska ieviešana

Risinājuma variants paredz **pakāpenisku** mediācijas modeļu ieviešanu, vienlaikus nosakot, ka no tiesas atvasinātās mediācijas efektivitātes un rezultativitātes atkarīga nākamo mediācijas modeļu – tiesas mediācijas un integrētās mediācijas, ieviešana.

Mediācijas modeļu pakāpeniskas ieviešanas secība:

1. solis:

- tīrās mediācijas kontekstā ieviešams **pašorganizācijas** modelis, vienlaikus nodrošinot šī modeļa ieviešanas monitoringu un nepieciešamības gadījumā veicot papildus pasākumus tīrās mediācijas efektīvas norises nodrošināšanai.

2. solis:

- **tiesas atvasinātā mediācija atzīstama par sākotnējo un primāro modeli** efektīvas tiesvedības un mediācijas procesa sasaistes (mijiedarbības) nodrošināšanā, tās ieviešanas **priekšnosacījumi** ir: 1) tīrās mediācijas pašorganizācijas modeļa efektīva darbība; 2) pietiekams praktizējošo mediatoru skaits; 3) sertifikācijas sistēmas izstrāde, lai nodrošinātu mediācijas pakalpojuma sniegšanas kvalitāti;
- izstrādājams **detalizēts tiesas atvasinātās mediācijas modeļa ieviešanas priekšnosacījumu izvērtējums** un, pamatojoties uz to – **pasākumu plāns** tiesas atvasinātās mediācijas ieviešanai, kura realizācija atkarīga tāpat no tīrās mediācijas pašorganizācijas modeļa darbības monitoringa un tiesas atvasinātās mediācijas modeļa ieviešanas priekšnosacījumu analīzes rezultātiem;
- nolūkā panākt pēc iespējas efektīvāku tiesvedības un mediācijas procesa sasaistes risinājumu, izvērtējumā un pasākumu plānā par tiesas atvasinātās mediācijas ieviešanu ietverama norāde par to, **vai un kad** uzsākama **tiesas mediācijas un integrētās mediācijas modeļu ieviešana**.

3. solis:

- ja tiesas atvasinātās mediācijas ieviešanas procesa ietvaros tiek atbalstīta arī tiesas mediācijas un integrētās mediācijas modeļu ieviešana, **pasākumu plāni** izstrādājami, pamatojoties uz detalizēti izstrādātiem izvērtējumiem par tiesas mediācijas un integrētās mediācijas ieviešanu.

Risinājuma ietvaros veicamie pasākumi:

- tīrās mediācijas pašorganizācijas modeļa ieviešanas monitorings;
- tiesas atvasinātās mediācijas modeļa ieviešanas detalizēta izvērtējuma un pasākumu plāna izstrāde, papildus veicot atkārtotu analīzi par to, vai un kad uzsākama tiesas mediācijas un integrētās mediācijas modeļu ieviešana.

Risinājuma ietvaros iespējami veicamie pasākumi:

- papildus pasākumu (piemēram, valsts atbalsta sniegšana, stimulējot mediācijas pakalpojuma piedāvājumu un pieprasījumu, papildus apmācības veikšana, mediatoru reģistra un sertifikācijas mehānisma izveide, normatīvā akta par mediāciju (Mediācijas likuma, kurā būtu ietverams pamatregulējums par mediāciju) izstrāde, grozījumu normatīvajos aktos izstrāde) veikšana tīrās mediācijas efektīvas norises nodrošināšanai atkarīga no tīrās mediācijas pašorganizācijas modeļa ieviešanas monitoringa rezultātiem.
- tiesas mediācijas un integrētās mediācijas ieviešanas pasākumu plāna izstrāde atkarīga no minēto modeļu ieviešanas nepieciešamības atkārtotās analīzes.

Risinājums 2009. gadā ieviešams Tieslietu ministrijai piešķirto esošo budžeta līdzekļu ietvaros.

Nepieciešamības gadījumā jautājums par papildus valsts budžeta līdzekļu piešķiršanu risinājuma īstenošanai 2010. gadā un turpmākajos gados izskatāms vienlaikus ar visu ministriju un citu centralizēto valsts iestāžu vidēja termiņa budžeta prioritāšu pieteikumiem, sagatavojot valsts budžeta projektu kārtējam gadam.

Pozitīvās iezīmes	Negatīvās iezīmes
Tīrā mediācija kā mediācijas ieviešanas pamatmodelis (vienlaicīga mediācijas modeļu ieviešanas var izraisīt katra modeļa zemu darbības efektivitāti un rezultativitāti, līdz ar to apdraudot mediācijas ieviešanu kopumā)	Tīrās mediācijas pašorganizācijas modeļa kā pamatmodeļa nostiprināšanās var ieilgt, tādejādi atliekot arī tiesas atvasinātās mediācijas (un, iespējams, arī pārējo ar tiesu saistīto mediācijas modeļu) ieviešanu un līdz ar to arī efektīvas tiesvedības un mediācijas procesu sasaistes izveidi
Nevalstiskā sektora pārstāvjiem kā mediācijas jomas ekspertiem tiek dota iespēja pašiem risināt ar mediāciju saistītus jautājumus (piemēram, mediatoriem izvirzāmās prasības, nepieciešamās apmācības u.tml.), panākot risinājumu, kas ir pēc iespējas atbilstošāks un piemērotāks faktiskajai situācijai domstarpību risināšanas jomā Latvijā (tīrās mediācijas pašorganizācijas modelī vienlaikus paredzēts arī uzraudzības (monitoringa veidā) mehānisms)	Identificēto priekšnosacījumu tiesas atvasinātās mediācijas modeļa ieviešanas dēļ neveicina mediācijas pieprasījumu caur tiesu, kas savukārt rada risku par mediācijas piedāvājuma lēnu pieaugumu
Tiesas atvasināto mediāciju atzīstot par primāro modeli efektīvas tiesvedības un mediācijas procesa sasaistes (mijiedarbības) izveidē, tiesu sistēmai tiek piesaistīti jauni resursi, proti, tiesu	

sistēmā neietilpstoši mediatori	
Tiesas atvasinātās mediācijas modelis tiek ieviests atbilstoši tīrās mediācijas pašorganizācijas modeļa darbības monitoringa rezultātiem, proti, pēc tam, kad tīrās mediācijas modelis atzīstams par efektīvi darbošos	
Risinājums kopumā nodrošina kvalitatīvāku mediācijas pakalpojumu sniegšanu	
Risinājums sniedz lielākas modeļu ieviešanas savstarpējās saskaņotības iespēju	

4.2. MEDIĀCIJAS MODEĻU VIENLAICĪGA IEVIEŠANA

Šis risinājuma variants koncepcijas ietvaros nenoraida nevienu no mediācijas modeļiem, taču tiesas atvasinātās mediāciju neatzīst par sākotnējo un primāro modeli efektīvas tiesvedības un mediācijas procesa sasaistes (mijiedarbības) nodrošināšanā. Līdz ar to jautājums par tiesas atvasinātās mediācijas, tiesas mediācijas un integrētās mediācijas modeļu ieviešanu šī varianta ietvaros tiek risināts vienlaicīgi ar tīrās mediācijas ieviešanu.

Variants piedāvā patstāvīgus, taču mediācijas ieviešanas kontekstā sistēmiski nesaskaņotus, risinājumus visām 1.2. apakšnodaļā minētajām problēmām, proti, mediācija kā patstāvīgs domstarpību risināšanas veids tiek galvenokārt ieviesta ar tīrās mediācijas starpniecību, mediācijas un tiesvedības savstarpējās sasaistes kontekstā vienlaicīgi ieviešama tiesas atvasinātā mediācija, tiesas mediācija, gan integrētā mediācija, savukārt mediācijas pakalpojuma kvalitātes jautājums tiek risināts attiecībā uz visiem iespējamajiem mediācijas modeļiem.

4.2.1. Tīrā mediācija

Arī visu mediācijas modeļu vienlaicīgas ieviešanas risinājuma kontekstā **iespējami šādi tīrās mediācijas ieviešanas modeļi:**

4.2.1.1. pašorganizācijas modelis;

4.2.1.2. valsts un nevalstiskā sektora sadarbības modelis;

4.2.1.3. valsts pārvaldes iestādes modelis.

Uz tīrās mediācijas modeļa ieviešanu attiecināmi **identiski secinājumi** kā visu modeļu pakāpeniskas ieviešanas risinājuma gadījumā (4.1.1. apakšpunkts).

4.2.2. Tiesas atvasinātā mediācija

Tiesas atvasinātās modeļa ieviešanas kontekstā analizējami tādi paši apsvērumi kā visu modeļu pakāpeniskas ieviešanas risinājumā (4.1.2. apakšpunkts).

Secinājums: tiesas atvasinātās mediācijas modelis ieviešams **neatkarīgi no tīrās mediācijas pašorganizācijas modeļa darbība efektivitātes izvērtējuma** (ieteiktā mediācijas attīstības monitoringa rezultātiem), tai skaitā **neatkarīgi no esošā mediatoru skaita**, taču arī šī risinājuma ietvaros nepieciešama **privāto mediatoru sertifikācija**. Tiesas atvasinātās mediācijas modeļa ieviešanai izstrādājams **detalizēts izvērtējums**, kurā tiktu analizēti identiski jautājumi kā visu mediācijas modeļu pakāpeniskas ieviešanas risinājumā, tai skaitā par tiesas atvasinātās mediācijas **uzsākšanas pamatu un brīdi**.

Pamatojoties uz sniegto izvērtējumu, izstrādājams tiesas atvasinātās mediācijas ieviešanas **pasākumu plāns**.

4.2.3. Tiesas mediācija

Arī visu mediācijas modeļu vienlaicīgas ieviešanas risinājuma kontekstā **iespējami šādi tiesas mediācijas ieviešanas modeļi:**

4.2.3.1. tiesas mediators kā īpaša tiesas darbinieku kategorija;

4.2.3.2. tiesnesis kā tiesas mediators;

4.2.3.3. tiesas darbinieks (tiesneša palīgs, tiesas konsultants) kā tiesas mediators.

Secinājums: mediācijas modeļu vienlaicīgas ieviešanas risinājums nenoraida nevienu no tiesas mediatora institūta izveides risinājumiem un **atbalsta to līdzāspastāvēšanu** (par risinājumu saturu vairāk skat.: visu mediācijas modeļu pakāpeniskas ieviešanas risinājuma 4.1.3.1., 4.1.3.2. un 4.1.3.3. apakšpunkti)..

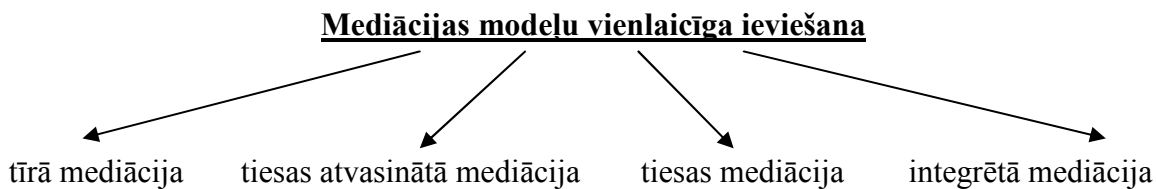
Tiesas mediācijas ieviešanai nepieciešams **detalizēts izvērtējums**, kurā citstarp tiktu ietverti arī jautājumi par tiesas mediācijas **uzsākšanas pamatu un brīdi** (4.1.3.2. apakšpunkts).

Pamatojoties uz sniegto izvērtējumu, izstrādājams tiesas mediācijas ieviešanas **pasākumu plāns**.

4.2.4. Integrētā mediācija

Secinājums: integrētās mediācijas ieviešanai nepieciešams **detalizēts izvērtējums**. Pamatojoties uz sniegto izvērtējumu, izstrādājams integrētās mediācijas ieviešanas **pasākumu plāns**.

Kopsavilkums par mediācijas modeļu vienlaicīgas ieviešanas risinājumu:

Risinājuma variants paredz **vienlaicīgu visu** mediācijas modeļu ieviešanu (atšķirībā no pakāpeniskas ieviešanas risinājuma, kas paredz secīgu mediācijas modeļu ieviešanu, turklāt arī norāda, ka no tiesas atvasinātās mediācijas efektivitātes un rezultativitātes atkarīga nākamo mediācijas modeļu – tiesas mediācijas un integrētās mediācijas, ieviešana).

Tāpat kā mediācijas pakāpeniskas ieviešanas risinājums, arī šis risinājuma variants noteic, ka tīrās mediācijas kontekstā ieviešams **pašorganizācijas** modelis, nodrošinot šī modeļa ieviešanas monitoringu un nepieciešamības gadījumā veicot papildus pasākumus tīrās mediācijas efektīvas norises nodrošināšanai.

Taču vienlaikus variants salīdzinājumā ar pakāpeniskas ieviešanas risinājumu paredz vairākas **būtiskas atšķirības**, proti:

- **tiesas atvasinātā mediācija** šī risinājuma ietvaros **nav atzīstama par sākotnējo un primāro modeli** efektīvas tiesvedības un mediācijas procesa sasaistes (mijiedarbības) nodrošināšanā, turklāt tās iespējamās ieviešanas priekšnosacījums ir **tikai** sertifikācijas sistēmas izstrāde, lai nodrošinātu mediācijas pakalpojuma sniegšanas kvalitāti;
- **vienlaicīgi** izstrādājami ir **detalizēti tiesas atvasinātās mediācijas, tiesas mediācijas un integrētās mediācijas modeļu ieviešanas izvērtējumi**, risinot koncepcijā ietvertos jautājumus, un, pamatojoties uz minētajiem izvērtējumiem – **pasākumu plāni** tiesas atvasinātās mediācijas, tiesas mediācijas un integrētās mediācijas modeļu ieviešanai.

Risinājuma ietvaros veicamie pasākumi:

- tīrās mediācijas pašorganizācijas modeļa ieviešanas monitorings;
- tiesas atvasinātās mediācijas, tiesas mediācijas un integrētās mediācijas modeļu ieviešanas detalizētu izvērtējumu un pasākumu plānu izstrāde. Nepieciešama, piemēram, ir tūlītēja mediatoru sertifikācijas sistēmas izstrāde, lai nodrošinātu, ka tiesas atvasinātās mediācijas modeļa ietvaros tiek sniegts kvalitatīvs mediācijas pakalpojums. Tāpat arī uzsākama tiesas mediatoru, tiesnešu, kā arī tiesas darbinieku apmācība mediācijā, lai nodrošinātu tiesas mediācijas modeļa (tiesnešu kontekstā – arī integrētās mediācijas modeļa) ieviešanu.

Risinājuma ietvaros iespējami veicamais pasākums:

- papildus pasākumu (piemēram, valsts atbalsta sniegšana, stimulējot mediācijas pakalpojuma piedāvājumu un pieprasījumu, papildus apmācības veikšana, mediatoru reģistra un sertifikācijas mehānisma izveide, normatīvā akta par mediāciju (Mediācijas likuma, kurā būtu ietverams pamatregulējums par mediāciju) izstrāde, grozījumu normatīvajos aktos izstrāde) veikšana tīrās mediācijas efektīvas norises

nodrošināšanai atkarīga no tīrās mediācijas pašorganizācijas modeļa ieviešanas monitoringa rezultātiem.

Risinājums 2009. gadā ieviešams Tieslietu ministrijai piešķirto esošo budžeta līdzekļu ietvaros.

Nepieciešamības gadījumā jautājums par papildus valsts budžeta līdzekļu piešķiršanu risinājuma īstenošanai 2010. gadā un turpmākajos gados izskatāms vienlaikus ar visu ministriju un citu centralizēto valsts iestāžu vidēja termiņa budžeta prioritāšu pieteikumiem, sagatavojot valsts budžeta projektu kārtējam gadam.

Pozitīvās iezīmes	Negatīvās iezīmes
Nevalstiskā sektora pārstāvjiem kā mediācijas jomas ekspertiem tiek dota iespēja pašiem risināt ar mediāciju saistītus jautājumus (piemēram, noteikt mediatoriem izvirzāmās prasības, nepieciešamās apmācības u.tml.), panākot risinājumu, kas ir pēc iespējas atbilstošāks un piemērotāks faktiskajai situācijai domstarpību risināšanas jomā Latvijā (tīrās mediācijas pašorganizācijas modelī vienlaikus paredzēts arī uzraudzības (monitoringa veidā) mehānisms)	Mediācijas un tiesvedības sasaistes kontekstā nav identificēts pamatmodelis, kas tiktu ieviests vispirms un, pamatojoties uz tā darbības izvērtējumu – ieviesti pārējie ar tiesu saistītie mediācijas modeļi. Vienlaicīga trīs ar tiesu saistīto mediācijas modeļu ieviešanas var izraisīt katra modeļa zemu darbības efektivitāti un rezultativitāti un līdz ar to arī apdraudēt tiesvedības un mediācijas procesa savstarpējās sasaistes nodrošināšanu kopumā .
Mediācijas un tiesvedības sasaiste var notikt vienlaikus vairāku ar tiesu saistīto mediācijas modeļu ietvaros	Iespējams mediācijas modeļu ieviešanas saskaņotības trūkums un no tā izrietošās negatīvās sekas (piemēram, dažādu mediācijas standartu esamība)
Iespēja, ka ieviesti tiek visi ar tiesu saistītie modeļi nodrošinās, ka tiesa var kļūt par būtisku mediācijas pakalpojuma pieprasījuma veicinātāju, kas savukārt nozīmē, ka tiesas stimulēts pieprasījums pēc mediācijas veicinās arī mediācijas pakalpojumu piedāvājumu	Sasteigta un vienlaicīga tiesas atvasinātās, tiesas mediācijas un integrētās mediācijas modeļu ieviešana var izraisīt ar mediācijas pakalpojuma kvalitāti saistītas problēmas, kas savukārt var kaitēt mediācijas institūtam kopumā un tādēļ mazināt pieprasījumu pēc tā
	Risinājuma realizēšanai prognozējams lielāks resursu (cilvēkresursu, finanšu resursu) patēriņš

05.11.2008, 09:56

14651

A. Kalniņa

67162675; asnate.kalnina@tm.gov.lv

Statistikas pārskati par tiesvedībā esošo un ar spriedumu pabeigto civillietu skaitu pirmajā instancē

2007. gadā:

Saņemto lietu skaits atskaites periodā	<i>Pabeigto lietu skaits atskaites periodā</i>	<i>Lieta izskatīta ar spriedumu</i>	<i>Lieta izbeigta</i>	Lieta atstāta bez izskatīšanas	Lieta nosūtīta pēc piekritības	Apvienota lieta	Neizskatīto lietu atlikums atskaites perioda beigās
56 836	55 599	39 051	8 320	7 538	512	178	18 794

2008. gada pirmajā pusgadā:

Saņemto lietu skaits atskaites periodā	<i>Pabeigto lietu skaits atskaites periodā</i>	<i>Lieta izskatīta ar spriedumu</i>	<i>Lieta izbeigta</i>	Lieta atstāta bez izskatīšanas	Lieta nosūtīta pēc piekritības	Apvienota lieta	Neizskatīto lietu atlikums atskaites perioda beigās
39 238	35 130	24 763	4 331	5 614	193	109	22 892

05.11.2008, 10:01

152

A. Kalniņa

67162675, asnate.kalnina@tm.gov.lv

(Ministru kabineta
2009.gada 18.februāra
rīkojums Nr.121)

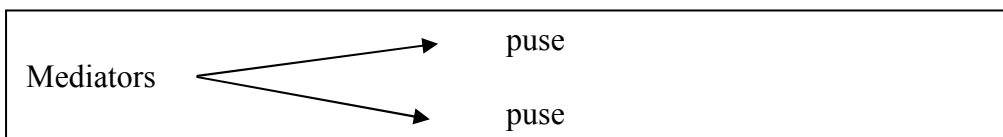
**Koncepcijas
"Mediācijas ieviešana civiltiesisku strīdu risināšanā"
kopsavilkums**

1. Risināmā jautājuma būtība

Koncepcija "Mediācijas ieviešana civiltiesisku strīdu risināšanā" (turpmāk – koncepcija) izstrādāta, pamatojoties uz Precizētā Valdības rīcības plāna projekta Deklarācijas par Ministru kabineta iecerēto darbību īstenošanai (atbalstīts Ministru kabineta 2008.gada 19.februāra sēdē, prot. Nr.11 4.§) 1.6.punktā minēto pasākumu – iesniegt Ministru kabinetā koncepciju par mediācijas ieviešanu Latvijā, lai nostiprinātu iespēju personām izvēlēties tiesai alternatīvus strīdu izšķiršanas veidus. Koncepcija izstrādāta arī atbilstoši Tieslietu ministrijas darbības stratēģijā 2007.–2009.gadam (apstiprināta ar Ministru kabineta 2006.gada 3.novembra rīkojumu Nr.860 "Par Tieslietu ministrijas darbības stratēģiju 2007.–2009.gadam" (prot. Nr.56 53.§) (aktualizētā Tieslietu ministrijas darbības stratēģija 2007.–2009.gadam apstiprināta ar Ministru kabineta 2007.gada 7.novembra rīkojumu Nr.696 "Par Tieslietu ministrijas darbības stratēģiju 2007.–2009.gadam" (prot. Nr.62 29.§))) tiesu sistēmas politikas jomā izvirzītajam uzdevumam attīstīt alternatīvus strīdu izšķiršanas veidus. Koncepcijas izstrādes nepieciešamība izriet arī no Eiropas Parlamenta un Padomes 2008.gada 21.maija Direktīvas 2008/52/EK par konkrētiem mediācijas aspektiem civillietās un komercietās¹ (turpmāk – direktīva). Atbilstoši direktīvas 12.panta pirmajai daļai Latvijai ne vēlāk kā līdz 2011.gada 21.maijam jāveic nepieciešamie pasākumi direktīvas ieviešanai.

Koncepcijas ietvaros analizēti šādi mediācijas modeļi:

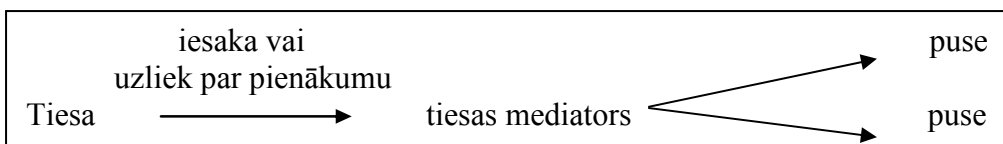
1. **Tīrā mediācija** – veic mediators ārpus tiesas procesa.

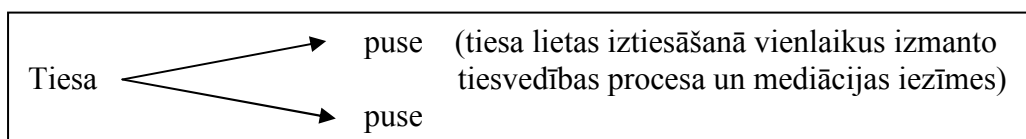
2. **Tiesas atvasinātā mediācija** – veic mediators pēc pusēm saistoša vai nesaistoša tiesas ierosinājuma. Tiesvedība uz mediācijas procesa laiku tiek apturēta.

3. **Tiesas mediācija** – tiesas procesa ietvaros veic tiesas mediators (tiesnesis, tiesas darbinieks vai cits subjekts). Ja mediāciju veic tiesnesis, tas neskata attiecīgo lietu pēc būtības.

4. **Integrētā mediācija** – tiesa tiesvedības procesā mēģina rast iespēju pušu sadarbībai, izmantojot un savstarpēji kombinējot tiesvedības procesa un mediācijas procesa iezīmes.

Alternatīvie domstarpību risināšanas (turpmāk – ADR) procesi civiltiesisku strīdu gadījumos, kas vērsti uz vienošanās panākšanu, Latvijā pašlaik ir nepilnīgi un neapmierina sabiedrības vajadzības. Lai panāktu, ka strīda puses izmanto efektīvāko un puses apmierinošāko domstarpību risināšanas veidu, kā arī to, lai tiesas process netiktu uzskatīts par vienīgo risinājumu jebkādu domstarpību izšķiršanai, attīstāma izpratne par taisnīguma sasniegšanas iespējām, pilnveidojot un bagātinot domstarpību risināšanas sistēmu ar ADR veidiem, it īpaši mediāciju kā **patstāvīgu domstarpību risināšanas veidu**, kas Eiropas kontekstā kļūst par vienu no visplašāk izmantotajiem ADR procesiem. Konceptijas ietvaros lietotā mediācijas termina satura interpretācija atbilst direktīvas 3.panta "a" punktā ietvertajam skaidrojumam, ka **mediācija** ir strukturēts process neatkarīgi no tā, kā tas būtu nosaukts vai minēts, kurā divas puses vai vairāki strīdā iesaistītie paši brīvprātīgi cenšas vienoties par izlīgumu ar mediatora palīdzību.

Tāpat arī jāuzsver, ka izlīgums uzskatāms par nozīmīgu civilprocesa institūtu un zināmā mērā pat par prasības tiesvedības mērķi, uz kuru vedināt ir tiesas pienākums. Tiesai ir jāpalīdz pusēm objektīvi apjaust savas intereses, izvērtēt tiesvedības procesa lietderību no juridiskā, kā arī ekonomiskā viedokļa un pieņemt lēmumu attiecībā uz iespējamo vienošanās panākšanu izlīguma veidā.² Taču pašlaik tiesu praksē šim jautājumam netiek veltīta pienācīga uzmanība, proti, attiecībā uz izlīguma iespējamību pusēm lielākoties tiek uzdots formāls jautājums. Tātad Civilprocesa likumā ietvertais tiesas pienākums veicināt pušu samierināšanos un izlīguma panākšanu pašlaik nesasniedz mērķi. Tas lielā mērā izskaidrojams ar to, ka Civilprocesa likumā nav ietverts tiesiskais regulējums par to, kā puses var nonākt līdz izlīgumam. Tā kā mediācija ir viens no veidiem, kā pušu starpā panākt izlīgumu, par Civilprocesa likumā ietvertā tiesas pienākuma – veicināt pušu samierināšanos un izlīguma panākšanu – izpildes neatņemamu sastāvdaļu uzskatāma ierosinājuma (ieteikuma un, iespējams, pienākuma uzlikšanas veidā) izteikšana pusēm izmantot ADR procesus, tai skaitā mediāciju. No minētā izriet, ka ir **nepieciešama efektīvas tiesvedības procesa un mediācijas sasaistes (mijiedarbības) izveide**. Papildus minētajam jāņem vērā, ka mediācijas kā domstarpību risināšanas veida izmantošanas veicināšana atslogotu tiesu sistēmu, proti, mazinātu tiesu pārslodzi, tāpat paātrinātu strīdu atrisināšanas procesu, novērstu ar tiesas nolēmumu izpildi saistītās problēmas, samazinātu tiesvedības izmaksas, turklāt tiesisko attiecību kontekstā mediācijai atšķirībā no tiesvedības retrospektīvā rakstura piemīt risinājuma iezīmes, kas vērstas uz esošo situāciju, kā arī uz nākotni, kas it īpaši ir būtiski ģimenes tiesiskajās un komercietiskajās attiecībās.

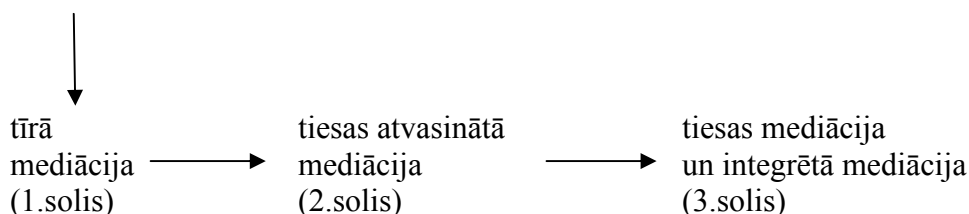
Ja mediācija Latvijā tiks attīstīta kā patstāvīgs domstarpību risināšanas veids un ja starp tiesvedības procesu un mediāciju tiks izveidota efektīvāka sasaiste (mijiedarbība), tādējādi stimulējot puses izvēlēties efektīvāko un puses apmierinošāko domstarpību risināšanas veidu, nepieciešams risināt jautājumu par **mediācijas procesa kvalitātes nodrošināšanu**. Mediācijas procesa kvalitāte uzskatāma par būtisku gan tīrās mediācijas, gan arī ar tiesu saistītajos mediācijas modeļos (tiesas atvasinātā mediācija, tiesas mediācija un integrētā mediācija). Ja koncepcijā analizēto mediācijas modeļu ietvaros ar

konkrētu standartu un sertifikācijas palīdzību netiks nodrošināta mediācijas pakalpojuma sniegšanas kvalitāte, tādējādi pieļaujot iespējamo personu tiesību un tiesisko interešu aizskārumu, sabiedrības atbalsts mediācijas institūta ieviešanai un attīstīšanai Latvijā var tikt apdraudēts.

2. Iespējamie risinājuma varianti

1.variants

Mediācijas modeļu pakāpeniska ieviešana

Risinājuma variants par mediācijas modeļu pakāpenisku ieviešanu koncepcijas ietvaros nenoraida nevienu no mediācijas modeļiem (tīrā mediācija, tiesas atvasinātā mediācija, tiesas mediācija un integrētā mediācija), taču tiesas atvasinātās mediācijas modeli atzīst par primāro efektīvas tiesvedības un mediācijas procesa sasaistes (mijiedarbības) nodrošināšanā. Risinājuma variants līdz ar to paredz pakāpenisku mediācijas modeļu ieviešanu, vienlaikus nosakot, ka no tiesas atvasinātās mediācijas efektivitātes un rezultātiem atkarīga nākamo mediācijas modeļu – tiesas mediācijas un integrētās mediācijas – ieviešana.

Variants piedāvā savstarpēji atkarīgus un līdz ar to arī sistēmiski saskaņotus risinājumus visām identificētajām problēmām, proti, mediācija kā patstāvīgs domstarpību risināšanas veids tiek galvenokārt ieviesta ar tīrās mediācijas starpniecību, mediācijas un tiesvedības savstarpējā sasaiste tiek primāri panākta ar tiesas atvasinātās mediācijas starpniecību, savukārt mediācijas pakalpojuma kvalitātes jautājums tiek risināts attiecībā uz visiem iespējamajiem mediācijas modeļiem.

Mediācijas modeļu pakāpeniskas ieviešanas secība:

1.solis:

- tīrās mediācijas kontekstā ieviešams pašorganizācijas modelis, vienlaikus nodrošinot šī modeļa ieviešanas monitoringu un, ja nepieciešams, veicot papildu pasākumus tīrās mediācijas efektīvas norises nodrošināšanai.

2.solis:

- tiesas atvasinātā mediācija atzīstama par sākotnējo un primāro modeli efektīvas tiesvedības un mediācijas procesa sasaistes (mijiedarbības) nodrošināšanā, tās ieviešanas priekšnosacījumi ir: 1) tīrās mediācijas pašorganizācijas modeļa efektīva darbība; 2) pietiekams praktizējošo mediatoru skaits; 3) sertifikācijas sistēmas izstrāde, lai nodrošinātu mediācijas pakalpojuma sniegšanas kvalitāti;
- izstrādājams detalizēts tiesas atvasinātās mediācijas modeļa ieviešanas priekšnosacījumu izvērtējums un, pamatojoties uz to, – pasākumu plāns tiesas atvasinātās mediācijas ieviešanai, kura īstenošana, kā secināms, atkarīga no tīrās mediācijas pašorganizācijas modeļa darbības monitoringa un tiesas atvasinātās mediācijas modeļa ieviešanas priekšnosacījumu analīzes rezultātiem;

- lai panāktu pēc iespējas efektīvāku tiesvedības un mediācijas procesa sasaistes risinājumu, izvērtējumā un pasākumu plānā par tiesas atvasinātās mediācijas ieviešanu ietverama norāde par to, vai ir uzsākama tiesas mediācijas un integrētās mediācijas modeļu ieviešana un kad tas ir paredzēts.

3.solis:

- ja tiesas atvasinātās mediācijas ieviešanas procesa ietvaros tiek atbalstīta arī tiesas mediācijas un integrētās mediācijas modeļu ieviešana, pasākumu plāni izstrādājami, pamatojoties uz detalizēti izstrādātiem izvērtējumiem par tiesas mediācijas un integrētās mediācijas ieviešanu.

Risinājuma ietvaros veicamie pasākumi:

- tīrās mediācijas pašorganizācijas modeļa ieviešanas monitorings;
- tiesas atvasinātās mediācijas modeļa ieviešanas detalizēta izvērtējuma un pasākumu plāna izstrāde, papildus veicot atkārtotu analīzi par to, vai ir uzsākama tiesas mediācijas un integrētās mediācijas modeļu ieviešana un kad tas ir paredzēts.

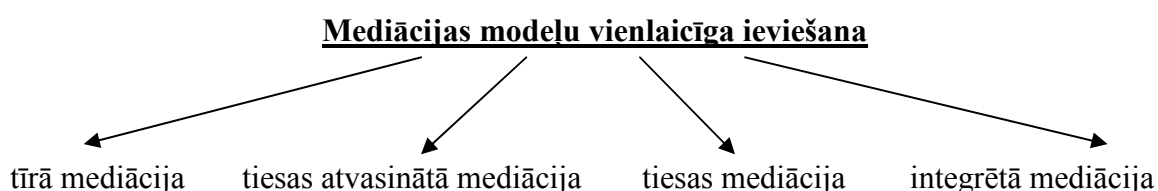
Risinājuma ietvaros iespējami veicamie pasākumi:

- papildu pasākumi tīrās mediācijas efektīvas norises nodrošināšanai atkarīgi no tīrās mediācijas pašorganizācijas modeļa ieviešanas monitoringa rezultātiem (piemēram, valsts atbalsta sniegšana, stimulējot mediācijas pakalpojuma piedāvājumu un pieprasījumu, papildu apmācības, mediatoru reģistra un sertifikācijas mehānisma izveide, normatīvā akta par mediāciju (Mediācijas likuma, kurā būtu ietverams pamatregulējums par mediāciju) izstrāde, grozījumu izstrāde normatīvajos aktos).
- tiesas mediācijas un integrētās mediācijas ieviešanas pasākumu plāna izstrāde atkarīga no minēto modeļu ieviešanas nepieciešamības atkārtotās analīzes.

Risinājums 2009.gadā ieviešams Tieslietu ministrijai piešķirto budžeta līdzekļu ietvaros.

Ja nepieciešams, jautājums par papildu valsts budžeta līdzekļu piešķiršanu risinājuma īstenošanai 2010.gadā un turpmākajos gados izskatāms vienlaikus ar visu ministriju un citu centralizēto valsts iestāžu vidēja termiņa budžeta prioritāšu pieteikumiem, sagatavojot valsts budžeta projektu attiecīgajam gadam.

2.variants

Risinājuma variants par mediācijas modeļu vienlaicīgu ieviešanu koncepcijas ietvaros nenoraida nevienu no mediācijas modeļiem (tīrā mediācija, tiesas atvasinātā mediācija, tiesas mediācija un integrētā mediācija), taču tiesas atvasinātās mediācijas modeli neatzīst par primāro efektīvas tiesvedības un mediācijas procesa sasaistes

(mijiedarbības) nodrošināšanā. Risinājuma variants līdz ar to paredz vienlaicīgu visu mediācijas modeļu ieviešanu (atšķirībā no pakāpeniskas ieviešanas risinājuma, kas paredz secīgu mediācijas modeļu ieviešanu, turklāt arī norāda, ka no tiesas atvasinātās mediācijas efektivitātes un rezultativitātes atkarīga nākamo mediācijas modeļu – tiesas mediācijas un integrētās mediācijas – ieviešana).

Variants piedāvā patstāvīgus, taču mediācijas ieviešanas kontekstā sistēmiski nesaskaņotus risinājumus visām koncepcijas 1.2.apakšnodaļā minētajām problēmām, proti, mediācija kā patstāvīgs domstarpību risināšanas veids galvenokārt tiek ieviesta ar tīrās mediācijas starpniecību, mediācijas un tiesvedības savstarpējās sasaistes kontekstā vienlaicīgi ieviešama tiesas atvasinātā mediācija, tiesas mediācija un integrētā mediācija, savukārt mediācijas pakalpojuma kvalitātes jautājums tiek risināts attiecībā uz visiem iespējamajiem mediācijas modeļiem.

Tāpat kā mediācijas pakāpeniskas ieviešanas risinājums, arī šis risinājuma variants noteic, ka tīrās mediācijas kontekstā ieviešams pašorganizācijas modelis, nodrošinot šī modeļa ieviešanas monitoringu un, ja nepieciešams, veicot papildu pasākumus tīrās mediācijas efektīvas norises nodrošināšanai.

Taču vienlaikus variants salīdzinājumā ar pakāpeniskas ieviešanas risinājumu paredz vairākas būtiskas atšķirības:

- tiesas atvasinātā mediācija šī risinājuma ietvaros nav atzīstama par sākotnējo un primāro modeli efektīvas tiesvedības un mediācijas procesa sasaistes (mijiedarbības) nodrošināšanā, turklāt tās iespējamās ieviešanas priekšnosacījums ir tikai sertifikācijas sistēmas izstrāde, lai nodrošinātu mediācijas pakalpojuma sniegšanas kvalitāti;
- vienlaicīgi ir izstrādājami detalizēti tiesas atvasinātās mediācijas, tiesas mediācijas un integrētās mediācijas modeļu ieviešanas izvērtējumi, risinot koncepcijā ietvertos jautājumus, un, pamatojoties uz minētajiem izvērtējumiem, – pasākumu plāni tiesas atvasinātās mediācijas, tiesas mediācijas un integrētās mediācijas modeļu ieviešanai.

Risinājuma ietvaros veicamie pasākumi:

- tīrās mediācijas pašorganizācijas modeļa ieviešanas monitorings;
- tiesas atvasinātās mediācijas, tiesas mediācijas un integrētās mediācijas modeļu ieviešanas detalizētu izvērtējumu un pasākumu plānu izstrāde. Nepieciešama, piemēram, tūlītēja mediatoru sertifikācijas sistēmas izstrāde, lai nodrošinātu, ka tiesas atvasinātās mediācijas modeļa ietvaros tiek sniegts kvalitatīvs mediācijas pakalpojums. Tāpat arī uzsākama tiesas mediatoru, tiesnešu, kā arī tiesas darbinieku apmācība mediācijā, lai nodrošinātu tiesas mediācijas modeļa (tiesnešu kontekstā – arī integrētās mediācijas modeļa) ieviešanu.

Risinājuma ietvaros iespējami veicamais pasākums:

- papildu pasākumi tīrās mediācijas efektīvas norises nodrošināšanai atkarīgi no tīrās mediācijas pašorganizācijas modeļa ieviešanas monitoringa rezultātiem (piemēram, valsts atbalsta sniegšana, stimulējot mediācijas pakalpojuma piedāvājumu un pieprasījumu, papildu apmācības veikšana, mediatoru reģistra un sertifikācijas mehānisma izveide, normatīvā akta par mediāciju (Mediācijas likuma, kurā būtu ietverams pamatregulējums par mediāciju) izstrāde, grozījumu izstrāde normatīvajos aktos).

Risinājums 2009.gadā ieviešams Tieslietu ministrijai piešķirto esošo budžeta līdzekļu ietvaros.

Ja nepieciešams, jautājums par papildu valsts budžeta līdzekļu piešķiršanu risinājuma īstenošanai 2010.gadā un turpmākajos gados izskatāms vienlaikus ar visu ministriju un citu centralizēto valsts iestāžu vidēja termiņa budžeta prioritāšu pieteikumiem, sagatavojot valsts budžeta projektu attiecīgajam gadam.

Izanalizējot iespējamās mediācijas ieviešanas Latvijā risinājuma variantus, kā arī izvērtējot iespējamo risinājumu variantu pozitīvās un negatīvās iezīmes, koncepcijā minēto problēmu risināšanai atbalstāms koncepcijas kopsavilkuma **pirmais variants** par mediācijas modeļu pakāpenisku ieviešanu. Šis risinājuma variants vairāk nodrošina mediācijas kā patstāvīga un tiesvedībai līdzvērtīga domstarpību risināšanas veida ieviešanu, kā arī lielāku mediācijas modeļu ieviešanas savstarpējo saskaņotību.

Koncepcijas izstrāde uzskatāma par direktīvas ieviešanas pirmo posmu, kura ietvaros attiecībā uz civiltiesiska rakstura strīdu risināšanu veikta konceptuāla izšķiršanās par piemērotāko tīrās mediācijas modeli un ar tiesu saistīto mediācijas modeli. Ņemot vērā, ka pēdējo divu gadu laikā sabiedrībā interese par mediāciju un tās izmantošana būtiski palielinājusies, koncepcijā identificēto problēmu risinājumi mediācijas pakalpojuma sniedzējiem un saņēmējiem ir būtiski jau pašlaik.

Direktīvas ieviešanas otrais posms atbilstoši atbalstītajam koncepcijas risinājuma variantam īstenojams līdz 2009.gada 15.decembrim. Tā ietvaros tiks veikts tīrās mediācijas pašorganizācijas modeļa attīstības monitorings, ja nepieciešams, identificējot papildu pasākumus šī modeļa efektivitātes nodrošināšanai (pirmā varianta 1.solis), apzināti veicamie pasākumi tiesas atvasinātā modeļa ieviešanai (pirmā varianta 2.solis), kā arī veikta izpēte par tiesas mediācijas un integrētās mediācijas ieviešanas uzsākšanu (pirmā varianta 2.solis un, ja nepieciešams, arī 3.solis). Minēto uzdevumu izpildei izveidojama starpinstitūciju darba grupa, kuras sastāvā iekļaujami valsts pārvaldes, nevalstiskā sektora un tiesu sistēmas pārstāvji.

Lai nodrošinātu direktīvas sekmīgu piemērošanu (trešais jeb noslēdzošais posms), ne vēlāk kā līdz 2011.gada 21.maijam ieviešami identificētie pasākumi, kas nepieciešami koncepcijas pirmā risinājuma varianta pilnīgai īstenošanai.

Ievērojot minēto, secināms, ka koncepcijas pirmais risinājuma variants īstenojams direktīvā ietvertā tiesiskā regulējuma kontekstā un tas pilnībā nodrošinās direktīvas ieviešanu.

Piezīmes.

¹ Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2008.gada 24.maijs, L136/3.

² *Civilprocesa likuma komentāri*. Autoru kolektīvs prof. K.Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006, 241., 341.lpp.

Tieslietu ministrs

G.Bērziņš